
DA REVOLTA ITALIANA À POTENCIA DA MULTITUDE

Unha introdución ao pensamento
de Toni Negri

.....

SÖREN HAUSER

.....

**DA REVOLTA ITALIANA
Á POTENCIA DA MULTITUDE**

Unha introdución ao pensamento
de Toni Negri

Abraham Rubín Álvarez
Proxecto Derriba
Estaleiro Editora, 2010

www.proxectoderriba.org

Asociación Cultural Estaleiro
estaleiroeditora@gmail.com
www.estaleiroeditora.org

Deseño e maquetación:
Nadina B. S.

Depósito Legal:
ISBN: 978-84-613-8073-2
Impreso en: Publidisa

Esta licenza permite copiar, distribuír, exhibir os textos e imaxes deste libro sempre que se cumpran as seguintes condicións.

Autoría e atribución: Deberá respectarse a autoría indicando o nome do autor e da editora.

Compartir baixo a mesma licenza: Se altera ou transforma esta obra, ou xera unha obra derivada, só pode distribuír a obra xerada baixo unha licenza idéntica a esta.

Non comercial: Non pode empregarse este traballo con fins comerciais

MATERIAIS E FERRAMENTAS PROCOMÚN

DA REVOLTA ITALIANA Á POTENCIA DA MULTITUDE

Unha introdución ao pensamento de Toni Negri

.....

SÖREN HAUSER

estaleiroeditora.

.....

SÖREN HAUSER

Apareceu un frío día de Outono de 1978 pola Rabaza e ninguén sabe de certo de onde provén. Segundo da saga dos irmáns Hauser é investigador, músico e xornalista ocasional de *Diagonal*. Colabora coa *Universidade Invisíbel* e o grupo *Decontra*, e desenvolve as súas investigacións no departamento de Filosofía e Filosofía moral e política da UNED. Cando lle dá por cavilar as súas teimas adoitan achegarse á deconstrución, á posmodernidade e ao posmarxismo, aínda que comezou a súa andaina filosófica realizando unha experiencia vivencial da filosofía de Kierkegaard e investigando xunto aos seus irmáns Oskar, Giacomo e Frank a repercusión da mitoloxía no concepto de comunidade. De aí houbo só un paso até atopar a comunidade sen comunidade e o non-lugar. Isto levouno a desenvolver a relación entre utopía e imposible en Jameson e Derrida da man do inesquecible Paco Vidarte, convertido hoxe nun dos seus non-lugares máis especiais. Actualmente investiga as repercusións políticas do posestruturalismo e segue sendo afeccionado a morar en lugares imposíbeis, entre a ciencia-ficción, a banda deseñada e a utopía política.

.....

CONTACTO: sorenhaus@proxectoderriba.org

.....
ÍNDICE

ABREVIATURAS DAS OBRAS USADAS	11
INTRODUCCIÓN AO PENSAMENTO	13
ANTOLOXÍA E TEXTOS	67
CRONOLOXÍA	105
BIBLIOGRAFÍA	123

.....

NOTA

O contido deste traballo foi pensado e amplamente discutido cos meus irmáns Giacomo e D@n e a súa forma final responde a un esforzo feito polos meus irmáns Frank e Oskar. A todos eles o meu agradecemento e recoñecemento. O texto, como tantos, escribiuse pensando en Paco.

ABREVIATURAS DAS OBRAS USADAS

AS_ *L'anomalia selvaggia: saggio su potere e potenza in Baruch Spinoza*. Milano, Feltrinelli, 1981.

COO_ *Crisi e organizzazione operaia (con Sergio Bologna e Paolo Carpignano)*. Milano, Feltrinelli, 1974.

CT_ *La costituzione del tempo: prolegomeni: orologi del capitale e liberazione comunista*. Roma, Manifestolibri, 1997.

DP_ *Descartes politico o della ragionevole ideologia*. Milano, Feltrinelli, 1970.

E_ *Empire (con Michael Hardt)*. Cambridge (MA) ; London, Harvard university press, 2000.

FS_ *Fabbriche del soggetto. Profili, protesi, macchine, paradossi, passaggi, sovversioni, sistemi, potenze: appunti per un dispositivo ontologico*. Livorno, XXI Secolo Bimestrale di politica e cultura, núm. 1, settembre-outubro 1987.

FSL_ *La fabbrica della stratégia: 33 lezioni su Lenin*. Padova, Cooperativa libraria editrice degli studenti di Padova; Collettivo editoriale librirossi, c1976, stampa 1977.

G_ *Guide: cinque lezioni su impero e dintorni (con Michael Hardt e Danilo Zolo)*. Milano, R. Cortina, 2003.

ICS_ "Interpretation of the class situation today: methodological aspects", en BONNEFELD, W., GUNN, R. E PSYCHOPEDIS, K. (eds.): *Open Marxism, Volume II, Theory and practice*. London & Boulder/Colorado, Pluto Press, 1992.

KAVM_ *Kairòs, alma venus, Multitudo: nove lezioni impartite a me stesso*. Roma, Manifestolibri, 2000.

LD_ *Labor of Dionysus. A critique of the Staté Form* (con Michael Hardt). Minneapolis (MA), University Minnesota Press, 1994

LG_ *Il lavoro di Giobbe: il famoso testo biblico come parabola del lavoro umano*. Milano, Sugar & Co., 1990.

LR_ *I libri del rogo*. Roma, Castelvecchi, 1997.

M_ *Multitude. War and democracy in the age of Empire* (con Michael Hardt). New York, The Penguin Press, 2004.

MOM_ *Marx oltre Marx: quaderno di lavoro sui Grundrisse*. Milano, Feltrinelli, 1979.

MT_ *Macchina tempo: rompicapi, liberazione, costituzione*. Milano, Feltrinelli, 1982.

OPOS_ *Dall'operaio massa all'operaio sociale: intervista sull'operaismo*. Milano, Multhipla, 1979.

PC_ *Il potere costituente: saggio sulle alternative del moderno*. Carnago, Sugar & Co., 1992.

PL_ *Pipe-line: lettere da Rebibbia*. Torino, Einaudi, 1983.

SS_ *Spinoza sovversivo: variazioni (in)attuali*. Roma, A. Pellicani, 1992.

TI_ *La Bassin de travail immatériel dans la métropole parisienne* (con Maurizio Lazzarato e Antonella Corsani). Paris, L'Harmattan, 1996.

VN_ *Le veritá nomadi. Per nuovi spazi di libertá* (con Félix Guattari). Roma, Antonio Pellicani Editore, 1989.

INTRODUCCIÓN AO PENSAMENTO

I

Sempre que temos a pretensión ou o desexo de acceder ás claves do pensamento dun autor, debemos reparar especialmente na súa biografía e nas súas influencias. Isto é básico para contextualizar a súa obra, mais no caso de Toni Negri convértese na chave coa que accederemos, cando menos, ao motivo polo que todas as súas aspiracións son as que son (e pretenden o que pretenden). Porque a biografía de Negri non é banal por moitas causas. Asiste en primeira persoa ao proceso de transformación e creación colectiva que se produce en Italia durante as décadas de 60 e 70, e que se coñece co sobrenome de *Laboratorio italiano*. Neses anos Italia vive unha gran convulsión baseada en varios factores. En primeiro lugar estamos a falar dun país cunha produción industrial naqueles anos verdadeiramente importante, como se pode comprobar nos datos que ofrecemos a seguir.

En Turín están as fábricas da Fiat (150.000 traballadores), Lancia e Michelin; en Venecia está Porto Marghera (sector petroquímico, con fábricas como a Chatillon ou a Montedison, 60.000 traballadores); en Pisa a Saint Gobain (industria de cristalaría); en Xénova a Piaggio (industria do motor); en Roma a Fatme (materiais eléctricos e telefónicos), e, por último, en Milán, a cidade máis industrial e máis cara de toda Italia, temos a sede, entre outras, da fábrica Pirelli. Fronte a millóns de traballadores, a patronal envórcase de xeito especialmente desapiadado con respecto aos dereitos da clase obreira, o que dará lugar á irrupción durante as décadas de 50 e 60, da chamada *milagre económica italiana*. É o traballo o que recupera o país, e o aumento

da súa produtividade vén ligado ao incremento na extracción de plusvalía, que chega na Fiat en 1962 a unha taxa do 400%¹. Mentres, o índice dos rendementos do traballo pasaba de 100 (1953) a 140,6 (1960), e o das ganancias do traballo dependente pasaba de 100 a 108,9².

Por outra banda o PCI (Partido Comunista Italiano), fundado no 1921 e liderado nas primeiras décadas do século por Antonio Gramsci e Amadeo Bordiga, fora fundamental na organización dos partisanos nos períodos de guerra e postguerra e na *liberación* italiana. Alén diso, é o partido comunista con maior apoio da Europa occidental e mesmo, en varios momentos, o partido maioritario de toda Italia, aínda que afastado do poder pola proporcionalidade da lei electoral italiana. Este feito motiva a creación dunha conciencia de clase moi relevante nos traballadores italianos, en comparación, sobre todo, coa do resto de traballadores da Europa occidental. Mais, a pesar disto, a partir de 1962 e dos acontecementos de *Piazza Statuto* —como veremos— o PCI irase desligando dos movementos proletarios até rachar finalmente con eles en 1973.

Nos comezos dos anos 60 a patronal aumenta os tempos de traballo mediante a introdución do sistema taylorista, organización científica do traballo consistente en fragmentar os tempos medindo o mínimo que precisa o corpo humano para facer un movemento que forme parte da cadea

1 Cfr. BALESTRINI, N. e MORONI, P.: *La horda de oro (1968-1977)*. Trad. esp. M. Bogazzi, H. Arbide, P. Iglesias, J. Bonet i Martí, D. Gámez, J. Gual, R. Sánchez Cedillo e A. Méndez. Madrid, Traficantes de sueños, 2006, p. 153.

2 MUGHINI, G.: «Cronoca politica», en *Cultura e ideologia della nuova sinistra*. Milano, Comunità, 1973, p. 475.

de montaxe fordista (a propia das fábricas de coches norteamericanas de Henry Ford). Ademais, a revolución tecnolóxica dos anos 50 acelérase e a produción realizada por máquinas pasa a ser moi elevada co que aumenta ao mesmo tempo o número de traballadores que non precisan dunha especial cualificación para realizar satisfactoriamente o seu traballo. É o paso do obreiro cualificado ao obreiro-masa.

As novas formas de produción fabril permitiron asumir a traballadores non cualificados. Os fluxos migratorios, entre os anos 1958-1971, contabilízanse en 9,140.000 persoas que se desprazaron do sur e que servían como man de obra. A motivación económica, unida á súa falta de coñecemento do medio da fábrica, provocaba que os empresarios asociasen irremediabelmente o salario á produción, e se máis caros se querían máis produción era precisa, engadindo o feito de que o número de desempregados permitía elaborar convenios colectivos á baixa que, coa expansión da compra a prazos, lles facilitaba gañar o seu primeiro salario. E isto, con certeza, tamén sucede pola invasión que os labregos do sur de Italia, do *mezzogiorno*, levan a cabo nas cidades do norte. Unha migración xeneralizada de labregos sen ningunha preparación, mais dispostos a traballar en calquera cousa con tal de gañar un salario co que poder iniciar unha mínima vida de consumo, inexistente até entón no *mezzogiorno*³.

Da pouco, o obreiro-masa vai tomando conciencia de que a vida no norte non era como eles agardaban; es-

3 BALESTRINI, N.: *Vogliamo tutto*. Milano, Feltrinelli, 1971.

te inxente número de persoas carecía de aloxamento e as únicas vivendas posíbeis eran as *bidonville* das periferias das cidades, nas que non se satisfacían as necesidades máis básicas. Eran barrios nos que non existía ningunha presenza institucional e que até carecían de asistencia sanitaria. O problema da vivenda nas grandes cidades do norte incrementárase a partir dos anos 60, cando os rapaces que desde o 61 tiveron a obrigaón de estudar na escola media, deron o paso ás universidades, mal preparadas para acoller a ese número de persoas; por exemplo, a universidade de Roma que fora construída pensando en 5.000 estudantes acolleu até 60.000 matriculados.

Para os obreiros que emigraran ao norte non había fendas que abrisen o sistema, non había froitas e verduras que se recollesen cotiá e gratuitamente dos campos, e sentían a escasa integración e mesmo o racismo. O salario dábase porque todo custaba un prezo, e de aí que o seu aumento só viñese dado se se acompañaba dun aumento da produción isto, é, do rendemento ou das horas de traballo. Aínda que as motivacións deste tipo de obreiro eran estritamente existenciais, pois procuraban gozar o máximo as potencialidades da súa vida, isto non tardará en se ligar de raíz ao rexeitamento do sistema produtivo e salarial das fábricas, onde outros obreiros xa converxían por razóns de tipo político.

En concreto, a mediados de 1962 comezarán en Turín as folgas organizadas que proliferarán ao longo destas dúas décadas, a primeira delas á procura dun convenio laboral que regulase as condicións de traballo: 100.000 obreiros maniféstanse o 13 de xuño (ningún da Fiat), 60.000 (só da

Fiat) o 23 de xuño, e tal momento cristaliza nas folgas do 7, 8 e 9 de xullo con máis de 250.000 traballadores. A patronal negocia na vixilia da folga co sindicato da Fiat (SIDA) e coa UIL (*Unione Italiana do Lavoro*), sindicato asociado aos partidos socialistas, co fin de desconvocar a folga. A noticia de que se firmara o convenio ás costas das protestas causa indignación aos traballadores, que chegan até a praza Statuto —lugar da sede da UIL— para continuar unha reivindicación que resiste até as dúas de mañá do martes 10, cando a policía consegue o control da praza e comeza unha violenta represión que será ben lembrada en Italia.

Isto é realmente o comezo dos anos do *Laboratorio*, o comezo dunha vivencia colectiva cun obxectivo preciso: resistir ás consecuencias que o sistema capitalista leva consigo a través da explotación das fábricas e da represión do Estado, pero que ao mesmo tempo dá a oportunidade de se organizar na resistencia, de xerar novas formas de acción, novas formas artísticas e novas concepcións do traballo: un contrapoder centrado en atopar unha alternativa que dese cabida ao desexo libre e á creatividade colectiva remunerada.

A loita comeza contra unhas condicións de traballo e a formalización destas no convenio asinado polos sindicatos. A repulsa contra esa actuación non vén contestada polos partidos, que deberían —cando menos o PCI— impedir semellante acto, senón que tamén as forzas de orde pública son as encargadas de disolver o malestar dos folguistas de *Piazza Statuto* con 1.212 detencións. Neste momento comézase a enxergar o límite das protestas dos traballadores, que non se ven representados polas institucións tradicionais, mesmo podemos dicir que esas institucións son as que lexitiman as formas de explotación. Cando os traballadores se

enfrentan ás canles tradicionais da súa representación por consideralas inútiles van ser chamados extremistas de esquerdas, ou extraparlamentarios.

En palabras de Negri, *Piazza Statuto* foi «un ataque á normalidade sindical, ao poder institucional de contratación, a un rexeitamento de representación do movemento obreiro oficial»⁴. A este repudio do sindicato agréganse as condicións que fan posíbel a súa actuación, desde os patróns das fábricas, responsábeis directos da explotación laboral dos traballadores —deseguido enténdese que estas son a punta de lanza da industria do país— até a policía, a maxistratura e o goberno, para chegar nalgúns casos a un completo enfrontamento co Estado, quen se percibe como xestor da situación, conformado á súa vez por elites que tiran proveito desta.

En contraposición á liña oficial do PCI, que foi incapaz de temperar a situación e sostivo que os actos na rúa eran debidos á infiltración de grupos da dereita, boa parte do movemento asume que a alternativa nada ten que ver, á súa vez, co sistema político socialista (ruso, chinés ou de Europa do leste), baseado na concepción do Estado-guía, o partido único como o depositario da verdade das masas, etc. En Italia, pola contra, o acontecido en *Piazza Statuto* supuxo ver como as accións poden ser autónomas e espontáneas sen por iso chegar a ser caóticas. As mobilizacións turinesas puxeron de manifesto a crenza no colectivo como prioritario sen a necesidade dun partido guía. A premisa que parte da inxustiza do modo de produción dominante

4 PL, p. 88. Todas as traducións son propias do autor.

no capitalismo levará a accións de protesta e de rexeitamento que desembocan mediaticamente no coñecido ano de 1968 pero que partirán de moi atrás e que chegarán a moito despois.

As reivindicacións que acontecen en 1968 en moitos grandes países de occidente da man de estudantes, profesores, traballadores, etc. son o suficientemente importantes como para que boa parte dos intelectuais do momento —entre eles Michel Foucault, Félix Guattari e Gilles Deleuze— denominen *acontecemento* a aquilo que sucede⁵. De certo, o caso italiano é especial e sepárase do francés en duración, do estadounidense en forma e do checoslovaco en contexto, un contexto que determina en boa medida o contido.

En Italia o movemento nacente ten unha continuidade da que carecen no resto de países. O clima político italiano era dunha gran tensión, e as organizacións nas universidades e nas fábricas estaban en plena actividade. No ano 66 ocúpase a Universidade de Trento, que non foi máis que a imaxe física do que estaba a ocorrer nas universidades italianas. Protéstase contra os presupostos e os *números clausus*, mais tamén contra unha concepción do saber, das formas de administralo e das formas de xulgarlo; ante a estrutura dunha universidade envellecida na que se reproducen os valores dunha sociedade clasista, os estudantes orgánzanse fóra das asociacións universitarias, vinculadas

5 En Deleuze o acontecemento é tal por realizarse un cortocircuíto no transcórreo do sistema, por efectuar un corte no fluír continuo e reterritorializar instantaneamente os fluxos nun aquí-ahora concreto, é dicir, a irrupción da novidade. Cfr., por exemplo, DELEUZE, G.: *Lógica del sentido*. Trad. esp. Miguel Morey. Barcelona, Paidós, 2005.

aos partidos e ao ascenso dentro dos mesmos, en asembleas nas que os participantes teñen dereito a palabra e a voto. As materias trócanse en seminarios e contracursos nos que se discute a función social da universidade, as loitas de liberación ou a guerra de Vietnam: o acontecemento aguanta baixo un pulo que o alonga e sostén.

Nestes anos, Boloña convértese en paradigma da alternativa estudiantil, Milán e Venecia, en paradigmas de resistencia nas fábricas e, pola súa parte, en Roma crece a proliferación de multitudes que procuran organizarse en contraposición ao poder do Estado, xa que este é visto como o representante dun sistema que reduce ao mínimo a vida e a liberdade de traballadores e estudantes, e que serve por tanto á explotación máis descarnada destes ao abeiro do modelo da democracia representativa, onde un grupo de partidos políticos deciden a vida de millóns de individuos. Así, as subxectividades revolucionarias que xurdiron nas fábricas, espállanse polas universidades e as oficinas, dando lugar ao que algúns viron como o levantamento dun novo suxeito político expansivo e inclusivo.

Non é casualidade que isto en Italia se torne fundamentalmente nun movemento que parte das fábricas, pois alí traballan miles e miles de italianos. Tampouco o é que todo o proceso se poida ler desde categorías marxianas, pois Italia soporta nestes anos un pulo realmente importante proveniente da herdanza partisana e da seguridade de que Italia fora liberada mediante a acción en común. Por iso o partido comunista posuía o maior apoio de toda Europa occidental. E non só a un partido senón, especialmente, a un movemento que naceu fóra de paraugas ningún que

o amparase, e por tanto, fóra de ningún partido. O comunismo vese como o desexo de cambiar o estado de cousas presente⁶, o desexo de construción do común, aquilo que desde sempre caracterizou a un e o suxeitou a unha realidade, a unha comunidade.

Pola contra, a creación e construción colectiva atópase, desde o primeiro momento, coa oposición frontal do Estado, convertido en antagonista do proceso e do movemento, baseado na represión contra os axentes sociais e o control destes mediante os mecanismos que ten ao seu alcance, primeira e primordialmente, a subxugación dos traballadores baixo un horario e unhas condicións de traballo que efectúan a súa explotación, conseguindo do mesmo modo a máxima redución do tempo preciso para dedicar á creación colectiva, á alternativa e ao movemento. Utilízanse as armas que todo estado ten desde a súa fundación: o uso da violencia lexítima para aguantar a orde establecida, por tanto, o sistema imperante. Cúmrese a lei, mesmo se esta lei non é aceptada polo colectivo. Mentres todo isto pasa, un grupo de intelectuais de formación marxista ocúpase de intentar soste este movemento nunha teoría, ou, dito doutro xeito, intentan apoiar o movemento cunha construción teórica desde a que se poida impulsar a este alén da suxeición que sofre. Non se trata de inventar unha teoría que se aplique á realidade —non se trata diso porque a praxe xa está a acontecer por si mesma—, trátase de sostela e organizala desde fóra dun partido político.

6 «O comunismo é o movemento real que anula e supera o estado de cousas actual». MARX, K.: *La ideología alemana*. Trad. esp. Manuel Sacristán. Barcelona, Crítica, 1977, p. 37.

A maneira en que os *Quaderni Rossi* (que publican o seu primeiro número en 1961) aceleran a súa actividade é, en palabras de Romano Alquati, coinvestigando e coñecendo de primeira man toda a realidade da vida na fábrica: cómo está constituída, cómo funciona, cal é a relación co obreiro, etc. É a chamada *enquisa*, a consigna para realizar un traballo de e sobre a subxectividade obreira⁷. A experiencia turinesa expandiuse rapidamente por Milán, Venecia e Roma. Esta foi unha das actividades que máis influíu no novo profesor de universidade Antonio Negri: erguerse ás 4:30 da mañá para ir de Venecia ás fábricas de Porto Marghera, entrar cos operarios, departir, repartir folletos, para logo ir a Padua a dar aulas na universidade.

Se algo ensinou *Pizza Statuto* a boa parte dos membros dos *Quaderni Rossi* foi que o partido e os sindicatos estaban xa burocratizados e que o rego do movemento tiña que ser autónomo. É neses anos cando Negri descobre a loita como elemento permanente e fundamental do desenvolvemento do proceso de produción, en particular do proceso de traballo.

O obxectivo de afondar nisto —a organización política do movemento obreiro incidindo na súa intervención teórica e práctica—, será o que guíe o nacemento da publicación *Classe Operaia*, escisión dos *Quaderni Rossi*, e en cuxa redacción farán parte Mario Tronti, Romano Alquati, Alberto Asor Rosa, Luciano Ferrari Bravo e Negri, entre outros. A revista trata de dirixirse directamente aos obreiros e intenta xuntar a produción teórica e a práctica.

7 Ver Texto 4.

A publicación confía no elevadísimo número de obreiros italianos e na convicción de que estes prevalecen ao Estado e de que son a peza fundamental, en termos marxianos, do avance da historia. Unha das problemáticas máis importantes que xorde de aquí é a relación entre materialismo histórico e dialéctica⁸. Do mesmo modo, e como consecuencia, convierten en inimigo a todo partido defensor da tradición (mesmo se esta é marxista), e acusan ao PCI (Partido Comunista Italiano) e ao seu sindicato CGIL de estaren a vivir un proceso de socialdemocratización. Con todo, e a conta disto, Tronti e outros abandonarán a redacción pois querían recuperar a relación perdida entre clase e partido, opción xa rexeitada sobre todo por Negri, quen xa vira ao PCI como inimigo ao servizo do Estado⁹.

Unha das motivacións deste rigoroso proceso de traballo teórico no que si participaban todos, vén da relectura creativa d'*O Capital* de Marx, queréndoo adaptar á nova situación contextual e metodolóxica da Italia da altura. E tamén da publicación en italiano dos *Grundrisse* de Marx, os seus apuntamentos de traballo sobre a crítica da economía política¹⁰. Neles hai determinadas pasaxes que iluminan a nova vía aberta, por exemplo, o *Fragmento das máquinas* e o concepto que nel aparece de *General Intellect*. É aí onde se expresa a posibilidade de que os avances tecnolóxicos sirvan para minguar os tempos de traballo precisos e provocar con iso a liberdade do traballador para dedicar o seu

8 Ver Textos 1 e 2.

9 Cfr. "Lenin e i soviet nella rivoluzione russa. E alcune considerazioni sul sovietismo", en *FSL*.

10 Cfr., especialmente, *MOM*.

tempo a outros labores. Do mesmo xeito o *General Intellect* fala tamén desa construción de coñecemento colectivo que vai xurdindo nos procesos de colaboración e cooperación comunicativa tan frecuentes na época que tratamos. É o primeiro paso cara a unha nova concepción de traballo, dominante xa a finais do s. XX, e que se coñecerá como *traballo inmaterial*¹¹. Dicíndoo doutro modo, e para o distinguir de Marx, o *General Intellect* que len os obreiristas non provén das máquinas, do capital fixo, senón do traballo vivo, da cooperación.

Desta semente partirá a creación de *Potere Operaio* en xullo de 1969, pretendendo dar un paso máis desde a loita das fábricas á posibilidade de organizar esa loita. Unha das opcións utilizadas será o chamado *rexeitamento do traballo*, entendendo por traballo traballo asalariado, e reivindicando, por tanto, a conciencia de clase con respecto á situación de explotación das fábricas e cómo o tempo, alén do tempo de traballo preciso, ten que envorcarse na creación colectiva, na actividade viva e social. Ademais disto rexéitase o salario como pretendida compensación obxectiva polo tempo de traballo produtivo e esíxese o seu desligamento da produción: un salario independente da produción, sexa esta maior ou menor. A arma fundamental do *rexeitamento do traballo* é a folga indefinida. O entrante tecnolóxico que se vive nestes anos é pensado, como dicíamos, como posibilidade de liberación, talvez aínda un pouco inxenuamente: se hai máquinas que poidan realizar o noso traballo, por que non o fan para que nós nos ocupemos de crear vi-

11 Ver Texto 19 e, especialmente, 71.

vencias e producir experiencias? Por que non se nos dá unha remuneración que cubra as nosas necesidades básicas e nos deixe o tempo libre como para crearmos outras formas de vida? *Potere Operaio* funcionará até 1973, no que Negri e outros fundarán a *Autonomia Operaia*¹².

Mentres, as fábricas continúan empregando a folga como arma de sabotaxe ao capital, e a fase do movemento remata en novembro despois de se manifestaren en Roma 100.000 traballadores do metal, obrigando á patronal a asinar un convenio no que acepta boa parte das peticións sindicais, que agora tentan seguir ao movemento. Con isto darán o primeiro froito sete anos de folgas continuadas e crecentes.

Con todo, a euforia non durará nin un mes. O 12 de decembro de 1969 prodúcese a chamada *Strage di Stato* (Masacre de Estado) na praza Fontana, na que 16 persoas morren e 87 resultan feridas por unha bomba posta na *Banca Nazionale dell'Agricoltura*. Detéñense 82 militantes de esquerda, sen probas concluíntes. Despois de investigacións e contra-investigacións saen á luz probas sostíbeis sobre a implicación de forzas de extrema dereita na preparación e execución do atentado.

Esta liña é a que se seguirá durante case toda a década de 70, na que se pon de manifesto a lembrada *estrategia da tensión*, con decenas de atentados e bombas nas que seguen mesturados axentes de ultradereita italiana e grega. Antes de *Piazza Fontana* contabilizábanse 312 atentados con bomba ao longo de 1969. Un dos resultados máis relevantes das

12 O punto de vista de Negri está tratado pormenorizadamente en *OPOS* e, sobre todo, en *LR*.

contrainvestigacións foi que en abril de 1968, un ano despois do golpe de Estado triunfal, reúnen-se en Grecia 50 neofascistas italianos con figuras das altas esferas da policía secreta grega para organizar a estratexia da tensión. O obxectivo é organizar atentados de tal forma que a opinión pública culpe deles á esquerda. Esta estratexia durará toda a década de 70, ao final, xa non para culpar os esquerdistas senón para exasperar a situación e que fose inevitábel un pronunciamento autoritario¹³. Mentres aumenta o autoritarismo por parte do Estado, continúa proporcionalmente a expansión do movemento nas marxes extraparlamentarias. As fábricas voltan á folga, nacen correntes de esquerda organizada entre médicos, profesores, maxistrados e implícanse sectores como os presos, marxidados, etc.

Á fin, os partidos móstranse como parte inequívoca do Estado, non sobrevivindo os gobernos máis que meses no poder, até que en 1973 o secretario do PCI —Berlinguer— propón un *compromiso histórico* coa *Democracia Cristiana* (partido de dereita católica) que dea estabilidade ao goberno do Estado. Para entón o movemento e o PCI sepáranse definitivamente á vez que xorden os grupos armados de esquerda, como as *Brigate Rosse* (nada, *de facto*, na fábrica Pirelli de Milán en 1971). Ao tempo, na rúa crecen as novidades creativas: nese ano 1973, baixo o pulo da *Autonomia operaia* de Negri, faise promoción da *autoriduzione* como forma inmediata de comunismo, de apropiación do valor de uso na práctica de valorización de clase, é dicir, xes-

13 Cfr. BASCETTA, M., BONSIGNORI, S., PETRUCCIANI, S. e CARLINI, F. (eds.): 1968. *Una revolución mundial* (CD-ROM/libro). Trad. esp. Luis Peña Molero, Carlos Prieto del Campo, Ricardo Russo e Francisca Sánchez Peiró. Madrid, Akal, 2001.

tionar autonomamente o valor de uso desvinculándoo na praxe do valor de cambio. Deste xeito, trabállase en todos os aspectos sociais: vivenda, ocio, paro, servizos sociais, transporte público, hospitais, escola, etc. Transfórmanse barrios enteiros en comunidades autoxestionadas, que deciden colectiva e asembleariamente o pagamento do transporte, o pagamento dos alimentos básicos, a vivenda, a luz, a auga, etc. E o movemento vese na obriga de pensar a relación entre autonomía e poder, observando a extensión á que chegou, da fábrica aos distintos estratos da sociedade¹⁴. As folgas destes anos son menos daniñas no económico (non se perden tantas horas de traballo como nos anos sesenta), pero fatais no social, pois contan coa máxima implicación de persoas. É o camiño procurado por Negri e a *Autonomía operaia* de soportar o paso do obreiro masa ao obreiro social, onde a cooperación, colaboración e comunicación dos traballadores devén fundamental¹⁵.

En 1976 créase *Radio Alice*, a primeira radio libre que fica fóra de control estatal ou empresarial e, con ela, o soño da autonomía total séguese a soste ao longo da década de 70.

En 1977 dase a última rabexada do movemento en que xa é rexeitamento, antagonismo e oposición directa ás forzas do Estado, as cales á súa vez estenden o seu antagonismo até o punto de sacar carros blindados á rúa e de abrir fogo en caso de conflito, algo que cada vez sucede con máis frecuencia. No outro bando acontece máis do mesmo, atrácanse armarias e dispárase abertamente contra a policía. O enfrontamento é absoluto, o que por outro lado non é

14 Ver Texto 3.

15 Cfr., especialmente, *OPOS*.

ningunha novidade xa que só entre 1947 e 1969 a policía asasinara 91 traballadores e ferira a 674 durante manifestacións políticas¹⁶.

Ao ano seguinte as *Brigate Rosse* secuestran o primeiro ministro Aldo Moro, líder de DC, e asasinano logo de non lograr unha interlocución co goberno. O movemento morre, as *Brigate Rosse* comezan a perder apoio, e Toni Negri, entre outros, é acusado formalmente de ser o autor intelectual do secuestro, motivo polo que é detido en 1979. Despois de ingresar no cárcere, é escollido deputado polo Partido Radical nas eleccións de 1983, e segundo sae excarcerado protexido pola inmunidade parlamentaria, inmediatamente o parlamento vota para lla retirar, tendo como consecuencia o exilio de Negri a Francia.

Ben, que aprendemos de todo isto? Fundamentalmente que Negri e os demais viven desde dentro o estoupido do acontecemento, respiran e senten a explosión de creatividade e traballo vivo que procura a completa autonomía con respecto ao sistema, ao Estado e, por tanto, ao capital: viven o desexo de comunismo e revolución. Por outra banda, o Estado enfróntase a eles e culpabilízaos nominalmente —en concreto a Negri— de seren asasinados intelectuais. Así é como se interioriza o antagonismo de Estado, como se sente na propia carne o final do movemento creado, que con tanta esperanza se vivira.

E sobre todo, Negri cre que boa parte do fracaso do movemento se debe a unha falta de ensamblaxe teórica que poida facerse cargo da problemática xurdida na instauración

16 Cfr. VIRNO, P.: «El trabajo no nos hace libres», en BALESTRINI, N. e MORONI, P.: *La horda de oro* (1968-1977). *Op. cit.* p.340.

práctica do acontecemento, unha fundamentación ontolóxica que sosteña o creado, o gañado na rúa. A isto dedicará a súa vida. Porén, o máis importante é que desde estes intres o comunismo non é unha aspiración, senón un preámbulo; non é un idealismo, pois xa se efectuou como tal neste tempo. Deste xeito, o acontecemento pode volver a partir de repetir e repetir antagonismo, potencia creativa, autonomía e organización: contrapoder pois. Seguindo este rego darase doutro xeito, noutro lugar, noutro tempo, un novo corte de fluxos, un novo curtocircuíto, unha novidade fóra da homoxeneidade postmoderna, de novo, un acontecemento.

II

Se dicíamos que sen coñecer e profundar na traxectoria vital de Negri non poderíamos chegar a enxergar as motivacións do seu pensamento, tampouco o podemos facer sen coñecer as súas influencias fundamentais, e a primeira delas é a peculiar lectura que fai de determinadas pasaxes de Marx e a configuración das súas categorías a partir das marxianas. Esta lectura levarao a un exhaustivo estudo sobre a configuración do Estado capitalista, co obxectivo de aclarar a situación coa que o movemento se atopou nas décadas dos anos 60 e 70, así como de dilucidar os pasos que debe dar a partir da década dos 80. Para iso precisa coñecer o alcance e a profundidade das continuas reestruturacións que realiza o capital a través do Estado. Negri comezará, pois, estudando a implicación recíproca de ambos os dous elementos.

En primeiro lugar, Negri cre, marxianamente, que a constitución do Estado está baseada no traballo e que é este

o que produce a riqueza material da vida. Negri, con Marx, vai distinguir entre *traballo vivo* e *traballo asalariado*, arte-llando unha concepción segundo a cal o traballo asalariado sostén o desenvolvemento do capital mentres subxuga ao traballador, e cre que xa é tempo de que o traballo asalariado sexa rexeitado polo traballador por sustentar o capital, e que o seu rexeitamento, por tanto, sirva como alternativa antagónica ao desenvolvemento do capital. Esta concepción é a que se chamará *rexeitamento do traballo* e que será unha das bandeiras do movemento dos 70.

O rexeitamento do traballo é, sobre todo, sabotaxe, folga e acción directa. Así se multiplica o traballo vivo, o traballo socialmente útil dedicado á reprodución da sociedade proletaria. Procura por tanto a transformación do modo de produción capitalista, a eliminación do traballo máis produtivo, ou o que é o mesmo, a eliminación da distinción entre traballo produtivo e improdutivo.

Non se pode esquecer que na lectura de Marx feita por Negri é a loita de clases a que fai avanzar a historia e, por tanto, son a concepción obreira, a conciencia de clase ou a *autovalorización* as que fan que o capital e o Estado vaian facendo concesións e a historia siga adiante nun proceso de conquista do privado para o retornar ao público, ao colectivo, ao orixinario, o comunismo, e isto faise baixo a forma do antagonismo, do contrapoder. É dicir, o papel da loita obreira é prioritario ao desenvolvemento do capital, non van ambos os dous unidos, non son irredutíbeis o un ao outro como pensa o marxismo clásico¹⁷.

17 Por outra banda, este motivo é fundamental na ruptura dos *Quaderni rossi* e a escisión que devén na creación de *Classe operaia*, personificada tal ruptura nas

A *autovalorización*, de feito, realiza unha alternativa con respecto ao proceso de creación do valor. Non se basea na produción de plusvalía, pois elimina a relación entre o *valor de uso* e o *valor de cambio*, potenciando o valor de uso, que se sustenta sobre as necesidades e os desexos colectivos dun grupo autónomo, comunidade baseada á súa vez na creación e na actividade, por tanto na produción, pero nunha produción que non parte da plusvalía nin da explotación. Por esta vía usarase o concepto de autovalorización para se referir á organización social autónoma e independente das relacións de produción capitalista e do control do Estado. Deste concepto partirá tamén a produción da subxectividade colectiva e alternativa que se sitúa nunha postura antagónica con respecto ao capital e ao Estado como o seu máis próximo representante.

Neste esquema inflúe determinantemente a idea do Estado como a síntese hegeliana de familia e sociedade civil, ou dito doutro xeito, como o Estado absorbe a sociedade civil no seu interior e provoca que forzadamente se identifique con el. Se isto Negri non o acepta é porque Marx xa demostrara que esa identificación era unha subxugación baseada na explotación que unhas clases sociais exercen sobre outras utilizando o modo de produción capitalista, que aumentaba continuamente unha plusvalía arrancada ao obreiro e que servía para enriquecer progresivamente ao patrón¹⁸.

desavinzas teóricas ao respecto desta cuestión entre Raniero Panzieri e Mario Tronti. Cfr, por exemplo, *OPOS*; ou MANCINI, S.: *Socialismo e democrazia diretta*. Bari, Dedalo, 1977.

18 Cfr. MARX, K. e ENGELS, F.: *El Capital. Libro I*. Trad. esp. Wenceslao Roces. México, Fondo de Cultura Económica, 1966.

A plusvalía e as súas distintas variantes tamén teñen moito que dicir en todo este proceso de reestruturación do capital, en concreto, naquilo que Marx xa chamara paso da subsunción formal á subsunción real do traballo no capital¹⁹.

Segundo Marx hai dous tipos fundamentais de plusvalía, a saber, a plusvalía absoluta e a plusvalía relativa. A absoluta é a que se obtén mediante a prolongación da xornada de traballo. A creación deste tipo de plusvalía constitúe a base xeral do sistema de explotación capitalista, dado que é condición ineludíbel do devandito sistema prolongar a xornada laboral alén do tempo de traballo preciso.

Marx relaciona o método da plusvalía absoluta como propio do proceso chamado *subsunción formal do traballo no capital*, ou o que é o mesmo, o proceso que integra a capacidade do traballo dentro do capital asumíndoo como algo externo do que debe apropiarse²⁰. Presupón, pois, que o traballo é unha actividade preexistente ao sistema capitalista e que a única forma de producir plusvalor con ela é prolongando o tempo de traballo necesario: a plusvalía absoluta.

A subsunción significa que todo proceso de traballo é necesariamente un proceso de valorización dirixido polo capitalista; é dicir, que o traballo está incluído nun proceso e que o sentido do mesmo está exclusivamente no aumento do valor do capital inicial, na produción de plusvalor. Agora ben, a pesar do procedemento expropiador, o traballa-

19 Cfr., por exemplo, MARX, K.: *El Capital. Libro I. Capítulo VI (inédito)*. Trad. esp. Pedro Scaron. Madrid, S. XXI, 1974; ou MARX, K.: *Elementos fundamentales para la crítica de la economía política (Grundrisse) 1857-1858. Volumen II*. Trad. esp. José Aricó, Miguel Murmis e Pedro Scaron. Madrid, S. XXI, 1971.

20 Ver Texto 16.

dor aínda conserva certo control técnico sobre o proceso —coñecementos e habilidades— que supón un importante obstáculo para o desenvolvemento capitalista na medida en que lle permite limitar a produción de plusvalor. Superar estes límites implicará minguar as capacidades de control que o traballador exerce sobre o proceso produtivo, anular os restos da súa antiga autonomía e neutralizar as dificultades que imponen os procesos regulativos da xornada de traballo²¹. Dito doutro xeito, isto cambiará cando o *obreiro profesional*, cualificado, se substitúa na fábrica polo *obreiro masa*, membro dunha cadea de montaxe para a que non necesita cualificación e que, como vimos, é algo que sucede en Italia ao longo dos anos 60.

Por outra parte a plusvalía relativa obtense cando o proceso de produción dos medios de subsistencia do traballador se abarata. Así, con menos salario o traballador vive nas mesmas condicións e o empresario, pola contra, pode pagar menos e gañar máis. No entanto, o traballador segue a ter a mesma xornada laboral, co que aumenta o tempo de traballo adicional que realiza, e todo sen gañar nada. O que aumenta é a ganancia, a plusvalía, que segue a pertencer ao capitalista. Este proceso chámase plusvalía relativa e é o xeito frecuente de explotación no que Marx chama *subsunción real do traballo no capital*.

A clave desta está no desenvolvemento da máquina como aquilo que vai entregar ao capital unha capacidade ca-

21 Cfr. CASTILLO MENDOZA, C. e GARCÍA LÓPEZ, J.: «Marx, entre el trabajo y el empleo». *Documento de Trabajo* 2001-23. Madrid, Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales. Universidad Complutense, 2001 (en internet: www.ucm.es/BUCM/cee/doc/01-23/0123.htm).

da vez maior de control sobre cada momento do proceso e sobre os que o executan. Cando a máquina toma o lugar do instrumento prodúcese unha transformación esencial no modo de produción ao se subsumir materialmente o proceso de traballo no proceso de valorización. Neste momento, a máquina aparece como ferramenta clave en relación coa produción dos traballadores. E fai evidente unha cuestión fundamental: a técnica opera como artefacto de poder para implantar a vixilancia e a disciplina, e neutralizar o control dos obreiros sobre o traballo. Baixo o seu peso, os traballadores teñen agora unha *relación social de produción* entre eles e co capitalista, no interior orgánico do capital. Así pois, a revolución tecnolóxica da máquina na fábrica permite unha mudanza na relación social entre capital e traballo que supón a perda da *autonomía* do suxeito produtor ao ser constituído como accesorio da máquina. Mediante esta revolución o modo de produción é propiamente capitalista por primeira vez e subsume agora realmente o traballo vivo na composición orgánica do capital²².

Marx demostra economicamente isto cando formula a lei do valor. Así, como dicíamos, entende que o traballo é a base de toda sociedade e que, por tanto, a constitución de todo Estado está baseada nel. Na Constitución italiana isto formúlase literalmente²³. A forma-valor é a representación material da organización do traballo colectivo nunha sociedade determinada. En Marx é unha forma de equivalencia e, por tanto, unha relación que Marx denomina obxectiva, demostrábel cientificamente. Todo o desenvolvemento que

22 Cfr. MARX, K.: *El Capital. Libro I. Capítulo VI (inédito)*. *Op. cit.*

23 Art. 1. L'Italia è una Repubblica democratica fondata sul lavoro [...].

Negri fará desta temática partirá da convicción de que na segunda metade do s. XX a lei do valor entra en crise pois a súa produción se mide en cantidade de traballo e este xa non pode reducirse a unha medida concreta.

Na tradición marxista, a lei do valor defínese de dúas maneiras diferentes, con dúas funcións, á súa vez, non menos diversas. A primeira considera que o traballo é aquilo común en toda actividade produtiva e considéao como algo abstracto, isto é, como algo que pode aplicarse segundo calquera necesidade produtiva que teña unha sociedade para xerar riqueza. A clave vén á hora de calcular o valor que ten o traballo. O valor equipara certa mercadoría, certo ben, coa parte da totalidade do tempo social preciso para a súa produción. Polo menos desde Adam Smith o valor dunha mercadoría áchase determinado polo tempo de traballo preciso encerrado nela. Por tanto, se a mercadoría se vende polo seu valor, o obreiro poderá comprar unha mercadoría que sexa o produto de, por exemplo, doce horas de traballo, é dicir, un tempo de traballo de doce horas materializado noutra mercadoría. Non obstante, na maior parte dos modos de produción, e no capitalista especialmente, isto non acontece, pois aquí unha determinada cantidade de traballo vivo non corresponde á mesma cantidade de traballo materializado, ou o que é o mesmo, unha cantidade determinada de traballo materializado na mercadoría corresponde a unha cantidade de traballo superior á empregada na produción da mercadoría. E isto é o que provoca a ganancia dunha ou varias clases sociais, que dominan as condicións de traballo, posúen os medios de produción, mentres a forza de traballo pertence a unha clase social, deste modo, explotada. O valor, é dicir, a cantidade

de traballo incorporado polo obreiro ás materias primas, desdóbrase sempre en dúas partes, a que cobre o salario e a que cobre a ganancia do capitalista. Tendo en conta isto, desde o punto de vista do capital, a lei do valor sérvenos para dotar de racionalidade, de equilibrio baixo a figura da equivalencia, de orde, todo o fluxo de operacións que os capitalistas realizan no mercado. Esta é a visión, entre outros, de Sweezy²⁴.

Non obstante, a lectura de Negri é distinta. Negri fíxase na lei do valor non como unha figura de equilibrio, senón de desequilibrio, de antagonismo. A lei do valor baséase sempre nunha relación co traballo precisado, e este é un concepto dinámico, que vai mudando a medida que a loita da clase obreira vai conseguindo transformar o traballo e subtraelo á miseria da súa relación co capital; é produto da loita contra o traballo asalariado. Así, o sistema vaise estruturando e reestruturando continuamente. Por tanto o capital e a clase traballadora non son redutíbeis o un á outra, como na tradición puramente marxista, senón que prevalece a concepción proletaria²⁵.

Deste xeito vemos como desta lectura se deduce a posibilidade do rexeitamento do traballo como motor dinámico que poida dinamitar a lei do valor mediante a *autovalorización*. Por tanto, dinamiza o sistema e transfórmao. Esta é a liña que segue o *obreirismo* e o enfoque que dá á loita e ás folgas das décadas que comprenden os anos 60 e 70 en Italia, especialmente os teorizados desde a *Autonomia*

24 Cfr. SWEETZY, P.: *Teoría del desarrollo capitalista*. Trad. esp. Hernán Laborde. México, Fondo de Cultura Económica, 1963.

25 Ver Texto 11.

operaia e o *Potere operaio*, e que seguen con vixencia nas décadas posteriores como efectiva forma de loita²⁶. A *autovalorización*, pois, o traballo vivo, a creación e actividade libre reivindicán e potencian o valor de uso como independente do valor de cambio, como independente do fluxo de circulación e da reprodución automática á que deu lugar. Ou, dito en palabras de Marx, «o non-capital real, é o traballo»²⁷.

Coa chegada da cooperación, a comunicación e a información como esferas vitais do traballo —o que Negri denomina aparición do obreiro social— este deixa de ter unha medida simple, pois é o resultado dun proceso colectivo que non se pode medir en unidades simples de traballo. A lei do valor, deste modo, faise anacos pois a súa presuposición de que o traballo abstracto se pode medir en unidades xa non é real, e entón só lle resta recoñecerse como lei que asegura a recollida de plus-valor, lei de plusvalía entón. Á súa vez, e polo mesmo motivo, xa non é o obreiro individual senón unha capacidade de traballo socialmente combinada a que se converte no axente real do proceso laboral no seu conxunto.

O traballo na súa forma inmediata —non dependente do nivel de desenvolvemento da tecnoloxía, a maquinaria, a cooperación, etc.— deixa de ser a fonte da riqueza. O tempo de traballo deixa de ser a medida da riqueza. O valor de cambio deixa de ser a medida do valor de uso. Negri lerá a caída da lei do valor como unha oportunidade antagonista para potenciar o traballo vivo mediante a *autovalorización*, é

26 Ver Texto 6.

27 MARX, K.: *Líneas fundamentais de la crítica de la economía política* (Grundrisse), I. OME vol. 21. Manuel Sacristán (ed.). Trad. esp. Javier Pérez Royo. Barcelona, Crítica, 1977, p. 215.

dicir, mediante a reinvencción do valor de uso, desligado xa do valor de cambio. E este é un proceso que necesariamente ten que se realizar en cooperación, en común, en colectividade, pois ademais de estar presuposto no pensamento de Negri, agora o traballo xa só subsiste socialmente, o traballador xa non subsiste individualmente senón en cooperación²⁸.

E con isto chegamos a unha conclusión fundamental, que separa a Negri de Marx: o comunismo non é un estado ao que se aspira, onde terá lugar a liberdade do ser humano mediante a eliminación da explotación, e ao que chegaremos mediante unha revolución; senón que a revolución foi o noso preámbulo e o comunismo unha esixencia previa, un Estado real que busca mudar o momento presente; unha esixencia, non unha aspiración; un preámbulo, non unha conclusión. É do comunismo de onde partimos²⁹.

Outro xeito de facer referencia ao suxeito que de aquí xorde é mediante o paso dado do obreiro-masa ao obreiro-social. Con este concepto Negri pretende por unha parte colocar o acento na capacidade colectiva de traballo, de cooperación, na que cada persoa é parte dun proceso no que todos estamos incluídos e no que todos temos un papel singular. De paso, sérvelle tamén para dar consistencia ao movemento que el pretende soste teoricamente: os anos do *Laboratorio* italiano e a autoxestión dos traballadores teñen sentido no marco dun proceso onde o individuo social é o suxeito que pode fuxir do sistema do capital, por tanto, é o seu outro polo, a súa outra faciana, o seu antagónico. Mais

28 Ver Textos 9 e 10.

29 Ver Texto 5.

tamén lle serve a Negri para acceder ao movemento social indo alén da figura do obreiro da fábrica, é dicir, poder acceder ao centro do movemento, do miolo. Non só os obreiros teñen que ver nisto, tamén os estudantes, profesores, excluídos, resto de traballadores, etc.

O obreiro-social é aquel que xa non traballa individualmente, á marxe dun proceso colectivo. O obreiro-social é inseparábel da creación colectiva, «o traballo inmediato deixa de ser en canto tal base da produción e o produto deixa de ser produto do traballo inmediato individual e é a combinación da actividade social a que se presenta como produtor»³⁰. O modo de produción modifícase porque o traballo vivo se mostra sobre todo como traballo abstracto e inmaterial, como traballo complexo e cooperativo e como traballo cada vez máis intelectual e científico, todo o cal non é reducíbel a traballo simple. É o traballo inmaterial o dominante pois é o que produce bens inmateriais como o coñecemento, a información, a comunicación, unha relación ou unha resposta emocional, etc.

Porén, o máis importante é que con isto se inclúe dentro do suxeito antagonista do proletario o recoñecemento da capacidade de revolta de todas as diferentes figuras da produción social, de todo o proletariado en sentido amplo. Con iso a loita sae fóra da fábrica e volta ao movemento.

Este é o punto de vista que lle interesa a Negri da chamada subsunción real, o lado antagonista. E cara a ela van enfocadas as lecturas que fai de Marx, como na prio-

30 MARX, K.: *Elementos fundamentales para la crítica de la economía política (Grundrisse) 1857-1858. Volumen I*. Trad. esp. José Aricó, Miguel Murmis e Pedro Scaron. Madrid, S. XXI, 1971, pp. 94-95.

ridade do proletario sobre o capital, ou como na cuestión da introdución das máquinas no proceso produtivo. Aquí Negri ve claramente que a introdución da maquinaria e o seu desenvolvemento rematará por provocar a autonomía do traballador, pois a súa función será sobre todo intelectual e iso presuporá que a forza de traballo é o cerebro, por tanto, que a contradición entre forzas produtivas e relacións de produción se diluirá dando lugar a unha nova figura do traballador impulsada polo obreiro social, o *home-máquina*³¹. Para iso susténtase no *Fragmento sobre as máquinas* dos *Grundrisse* de Marx, de onde sacará do mesmo modo que a rede de cooperación e actividade na que se basea o obreiro social dá lugar ao chamado *General Intellect*, unha especie de patrimonio de coñecemento común aos traballadores que se realiza desde redes de comunicación e cooperación alternativas e que pode servir na loita contra a subsunción real.

Pero a subsunción non afecta só ao traballo con respecto ao capital senón que é un proceso que modifica as atribucións do chamado Estado-nación e a súa propia autonomía. E o devir realizado polo Estado-nación ten varios ángulos e varios soportes que se foron modificando nos últimos tempos.

Para Negri non hai discusión: o Estado moderno do s. XX susténtase na teoría económica de John Maynard Keynes, na organización científica do traballo postulada por Frederick Winslow Taylor e na configuración da fábrica que dela se deriva e que exemplificou mellor que ninguén

31 Ver Texto 15.

Henry Ford. Aínda que este non é o lugar axeitado para un estudo económico pormenorizado —nin tampouco Negri o realiza en ningún momento—, si é preciso manexar as nocións básicas destas tres concepcións.

O que nos interesa de Keynes é a súa variación fundamental con respecto a Adam Smith no que refire ao papel que o Estado debe desempeñar na economía. Para Smith o xogo da oferta e a demanda equilibrábase por si mesmo e, por tanto, era xusto. O Estado non tiña por que intervir na economía e os individuos, na súa libre acción, sempre conseguirían o benestar da colectividade.

Keynes, que desenvolve a súa actividade a partir da chamada Gran Depresión dos EUA dos anos 30, asume que en épocas de estancamento económico, co seu correspondente aumento de desemprego, o Estado debe intervir para impulsar a economía co obxectivo de mellorar o desemprego mediante políticas fiscais e investimentos realizados coa fin de que os capitalistas recuperen o ánimo para continuar a investir aínda en crise; e todo isto aceptando unha suba da inflación como mal menor á crise. Así, é o propio Estado o que se converte en crisol do equilibrio económico alí onde o mercado non é capaz, a curto prazo, de realizalo.

Con certeza, isto para Negri é un golpe de man autoritario por parte do Estado que non fai máis que axudar a que se reconstituán as marxes de beneficio capitalista en época de crise, de cara a manter o seu dominio. Ou dito doutro modo, os empresarios actúan dentro dun marco no que as forzas coercitivas do Estado se acrecentan. E do mesmo xeito incrementase a súa intervención na sociedade, antecedente do que Negri denominará *subsunción real da sociedade no Estado*.

Pola súa parte Taylor, na súa xestión científica da organización do traballo, busca unha maior produtividade dividindo as actividades laborais en fases controladas *científicamente*. Que quere dicir isto? Quere dicir que o empresario medirá o número exacto de movementos musculares que un ser humano ten que realizar para efectuar un traballo dado así como o tempo exacto que ten que dedicar a iso. Con este proceso Taylor procura a maior prosperidade do empresario. Do mesmo modo propón un salario variábel segundo o rendemento do traballador, pero este non excederá nunca dun aumento do 60% pois o traballador é, por natureza, preguiceiro e tende a traballar o menos posíbel. Negri ve en Taylor un explotador ao servizo do sistema, que continúa a manobra de mellorar a produtividade a cambio do férreo control sobre o traballador e o intento de crear desigualdade e receo entre estes.

Por último, quen levou até o extremo estas regras tayloristas foi Henry Ford nas súas fábricas, quizais as primeiras en se converter en paradigmas da produción en cadea, mediante as tarefas mecánicas e repetitivas que obviaban e prescindían das cualificacións dos traballadores. O interese de Ford era conseguir que estes se convertesen en consumidores e consumistas, para así dar circularidade ao sistema. Para o alcanzar pagáballes salarios altos, esixíndolles normas de conduta estritas dentro e fóra da fábrica —controladas á súa vez por un departamento sociolóxico— para manter un proceso que cristalizase na ascensión dos traballadores á clase media consumidora potencial dos automóbiles da súa fábrica. O resultado, como dicíamos, é que os mecanismos do Estado conseguisen inserir definitivamente á sociedade dentro dun sistema económico sen alternativas,

o principal expoñente do cal era o chamado Estado de bienestar rexido polo capital³².

Negri entende que esta é a situación na que vive o sistema capitalista á altura de 1968, momento do cortocircuíto. A partir de aí o capital reestrutúrase de novo e Negri comeza utilizando o concepto de *subsunción real* para se facer cargo deste: «Termos como postmodernidade, como *Civilisation*, como *Nihilismus*, como *Krisis*, cando son utilizados para indicar a crise do racionalismo occidental na madurez capitalista, son, cada un na súa especificidade, sinónimos de ‘subsunción real’»³³.

Ao chegar a postmodernidade, as mutacións no traballo, a chegada do postfordismo, a automatización das fábricas, a crecente informatización da sociedade, a perda de atribucións do Estado-nación na crecente fase da globalización, etc. van mudando o escenario de xogo. Por este motivo, talvez pague a pena deterse unha miga nesta mudanza.

III

En primeiro lugar o Estado-nación clásico vaise ver obrigado a aceptar unha perda das súas competencias e unha disolución das súas responsabilidades no que se refire precisamente ao novo paradigma xurdido coa globalización, que impide a autonomía moderna da que gozaba o Estado. «A globalización significa os procesos en virtude dos cales

32 Ver Texto 8.

33 FS, Prefazione.

os estados nacionais soberanos se mesturan entre eles mediante actores transnacionais e as súas respectivas probabilidades de poder, orientacións, identidades e ensamblaxes varias»³⁴, e pódense distinguir nela distintas dimensións como a económica, a ecolóxica, a das comunicacións, a da organización do traballo ou a cultural.

Polo outro lado, existen outra serie de trazos³⁵:

~ O desenvolvemento experimentado polos fluxos de carácter especulativo, que representan sesenta veces máis operacións que as que corresponden a transaccións materiais.

~ A concentración dos capitais, xa que as fusións se multiplicaron por sete nos dous últimos decenios do s. XX³⁶.

~ A deslocalización de milleiros de empresas ao se mudaren, totalmente ou só en parte, a outros países para obteren vantaxes fiscais, man de obra barata ou para se aproveitaren de determinadas leis inaceptábeis para os seus *países de orixe*.

~ A desregulación que, mentres avanzaban as privatizacións, provocaban que desaparecesen controis e trabas para os capitais.

Do mesmo modo, a cultura xa fai parte do mercado, é outro medio de consumo, está dispoñíbel. O camiño marcado, en xeral, polo capitalismo vai cara a esta dispoñibilidade: non é casualidade que a tradición postmoderna saia dos EUA,

34 BECK, U.: ¿Qué es la globalización? Trad. esp. Bernardo Moreno e Mª Rosa Borrás. Barcelona, Paidós, 1997, p. 29.

35 Para o que segue, Cfr. TAIBO, C.: *Movimientos antiglobalización*. Madrid, Los libros de la Catarata, 2007, pp. 16-19.

36 Cfr. AMIN, S.: “¿Nueva fase del capitalismo? (o cura de rejuvenecimiento del capitalismo senil)”, en MONEREO, M., e RIERA, M. (Dir.), *Porto Alegre. Otro mundo es posible*. Barcelona, El viejo topo, 2001, p. 72.

porque alí o capital xa postulou a liberdade no libre mercado, motor dun sistema baseado nunhas mercadorías que son presupostas, que son xa os desexos dos seus integrantes, dos seus consumidores. Así é como o sistema configura os desexos: anticipándoos. E así é como o sistema se globaliza.

Fredric Jameson, un dos pais da teoría da postmodernidade, fala dela como a realidade cultural correspondente ao momento capitalista que se vive desde os anos oitenta: o capitalismo serodio, de terceira fase, ao fin, a globalización³⁷. Estes dous conceptos tamén vivirán relacionados, en parella: postmodernidade e globalización.

Non obstante, é preciso salientarmos a importancia noutra parte do problema, a saber: a xeneralización das leis do capital no que estas teñen de configuradoras da realidade global, e isto sucede porque as categorías de economía, política, socioloxía, filosofía, etc. xa están solapadas... ou xa fan parte do mesmo *pastiche*.

Sendo coherentes coa lóxica que move e alimenta o sistema global podemos comprender que un ente xurídico (o transnacional) que goza de total liberdade de actuación, dada a súa condición apátrida e da súa (consciente) desvinculación das obrigas nacionais, escolla un modelo de produción que potencie os beneficios, por exemplo, que garanta o seu crecemento, sen que lle incumban as transformacións sociais producidas en consecuencia. A fin do Estado-nación, por tanto, está a provocar a anteposición de intereses bolsistas mesmo sobre a propia supervivencia planetaria.

37 Tese que defende en *Teoría de la postmodernidad*. Trad. esp. Celia Montolío Nicholson e Ramón del Castillo. Madrid, Trotta, 1996.

A globalización do capital, e por conseguinte do sistema, faise a través da deslocalización e da inmaterialización do traballo. A deslocalización obsérvase como a clave e non se sitúa xa en lugares ou en cidades, nin en países claramente delimitados, senón en non-lugares. O propio sistema capitalista tende a se tornar nun non-lugar, en realidade, todos os lugares. Estes lugares móstranse por exemplo nas redes e nos xogos de rede da realidade informática. Do mesmo modo, xa funcionan lóxicas fantasmas que se asoman a través de localizacións falsas feitas desde outras localizacións, á súa vez, tamén falsas ou simuladas...

Podemos pensar, por exemplo, no xeito en que o chamado primeiro mundo xa non contén dentro de si as súas propias formas, medios e modos de produción, senón só fábricas que non serven máis que para identificaren o contido que se produciu noutras zonas. Zonas do segundo ou terceiro mundo. A propagación desta tendencia é, probabelmente, a que xerou que este primeiro mundo se caracterice como tal ao se delimitar simplemente como sociedade de servizos. O capital agora xa está transformado en algo multinacional, algo que flúe continuamente por unha rede de distribución imperceptíbel e imparábel... Tal é a situación da tecnoloxía, a informática, a especulación económica, etc. Sen centros, sen regras fixas, sen sistema externo, sen control, sen goberno... Agora un goberno dun Estado-nación xa non pode controlar este fluxo: é a mesma tecnoloxía, como diría Heidegger, a que se autoregula, é o mesmo colonizador, diría Žižek, o que se autocoloniza, e é o mesmo inmune, diría Derrida, o que se autoinmuniza.

É chegado a este punto cando cómpre lembrar o exilio de Negri a Francia, que se produce en 1983. Negri entra en relación a partir deses momentos con boa parte da intelectualidade comprometida francesa, coa que xa tivera contacto nos anos do *Laboratorio*, en concreto con Foucault, Deleuze e, especialmente, Félix Guattari, que se converte nun grande amigo seu. Estes datos son importantes pois certos conceptos destes tres autores serán fundamentais na evolución do pensamento negrista. Será o traballo especialmente de Deleuze e Guattari o que o axudará a pensar, desde outra perspectiva, as categorías marxianas.

Podemos comezar a falar desta realidade voltando á noción de traballo. Na postmodernidade os fenómenos da deslocalización, traballo inmaterial e o chamado postfordismo viven relacionados. É o capital, agora, o que se apodera das tendencias á mobilidade, do rexeitamento da ética do traballo e da flexibilidade para reestruturar sobre estas bases dinámicas novos dispositivos para a súa propia reprodución, aspecto importante da subsunción real. Foucault, por exemplo, ve como algo historicamente importante o paso da sociedade chamada disciplinaria ás chamadas sociedades de control, e isto é analizado en profundidade por Deleuze.

A sociedade disciplinaria é unha sociedade na que o dominio se realiza mediante a creación dunha serie de hábitos e costumes sociais que procuran asegurar ese dominio —xa sexa a través do entretemento ou da realización de actividades de todo tipo por parte da sociedade— e a obediencia da cal é comandada desde unha serie de institucións que se converten en fundamentais para a vida da sociedade. Estas institucións son *disciplinarias* —a prisión, a fábrica, o asilo, o hospital, a universidade, o colexio, etc.—,

estructuran a vida social e ofrecen unha lóxica á instauración e mantemento da disciplina. Así, ocúpanse de aturar os límites de pensamento e de acción na vida social, castigando os que se saian do límite, un límite e unha práctica que aseguran a orde interna da sociedade e o dominio exercido sobre ela.

Pola contra, a sociedade de control realiza este mesmo exercicio nunha sociedade postmoderna, isto é, realiza o control de xeito democrático, interiorizando os comportamentos nos individuos mediante a súa produción. Deste modo as subxectividades vanse conformando en consonancia coa produción de mecanismos internos de control, que ademais aparecen como resultado dun diálogo global. Como democráticos.

Para Deleuze «nunha sociedade de control, a empresa substituíu á fábrica. [...] Sen dúbida a fábrica xa coñecía o sistema de primas, pero a empresa esfórzase máis profundamente por impor unha modulación de cada salario. [...] Se os xogos televisados máis idiotas teñen tanto éxito é porque expresan axeitadamente a situación de empresa. A fábrica constituía os individuos en corpos, pola dobre vantaxe do patrón que vixiaba a cada elemento na masa e dos sindicatos que mobilizaban unha masa de resistencia. No entanto, a empresa non deixa de introducir unha rivalidade inexplicábel como a emulación, excelente motivación que opón aos individuos entre eles e atravesa a cada un, dividíndoo en si mesmo. O principio modular do *salario ao mérito* non deixou de tentar a propia educación nacional: en efecto, así como a empresa substitúe a fábrica, a formación perma-

nente tende a substituír a escola, e a avaliación continua ao exame»³⁸.

Nas sociedades de control nunca remata nada e aquilo que as delimita non é máis que difuso. A subsunción propia da sociedade de control vese claramente tamén, como dicíamos, na noción de traballo. Ao desaparecer a fábrica como dominante en favor da empresa, o traballo individual polo cooperativo, o salario fixo polo variábel e o traballo material polo inmaterial, tamén a xornada laboral sofre un cambio nesta mesma liña e insírese nunha lóxica que non ten principio nin final: o traballador está intelectualmente (ou científica ou afectivamente) producindo a todas as horas. Mesmo se expresa idéntica intensidade no outro anverso da moeda, como os traballos que se popularizaron en Inglaterra a finais da década dos anos 90, coñecidos como os *contratos de traballo a tempo cero*, que obrigan o empregado a portar diariamente un teléfono móbil até que sexa requirida a súa presenza no lugar de traballo.

Deste xeito o sistema pasa a centrar a súa actividade na produción *semántica* de subxectividade. Da produción de obxectos de consumo á produción do consumo mesmo, de modo que pasa a ser o artífice da súa propia lexitimidade. O nacemento do capitalismo cognitivo leva a unha situación límite, en canto traballo sobre as consciencias, esforzo na subxectivación e posta en funcionamento de dispositivos de enunciación cada vez máis potentes, cada vez máis fundidos no cotián. Estes factores provocan a eliminación de calquera posíbel crítica.

38 DELEUZE, G.: "Posdata sobre las sociedades de control", en FERRER, CH. (Comp.): El lenguaje literario, Tº 2. Montevideo, Nordan, 1991.

O traballo de Foucault permite chegar ao concepto de biopolítica analizando a natureza deste novo paradigma do poder e a súa importancia crecente no novo contexto das sociedades de control e da soberanía imperial³⁹. Unha das repercusións fundamentais disto é que a subsunción real xa non é, como en Marx, unha subsunción económica senón que abrangue a vida social mesma, o propio *bios*. Así é como a sociedade civil fica absorbida no Estado e, por tanto, aqueles elementos propios dela estoupan no interior deste, que perde a capacidade de mediar entre as diferentes forzas sociais. É deste modo como a explotación pasa a ser a corrupción do vivir común en sociedade.

Tanto para Negri coma para Deleuze-Guattari o poder é contraditorio, pois mentres incorpora para si a vida social na súa totalidade, revela un novo contexto de multiplicidade e singularidade: o contexto da posibilidade da resistencia e dun rexurdir do acontecemento⁴⁰. Porén, debe-

39 Ver Textos 17 e 18.

40 É importante resaltar neste terreo as profundas diferenzas que Negri ten con Deleuze ao respecto do acontecemento, aínda que Negri non o trató polo miúdo en ningún momento, só de xeito transversal en *KAVM*. Porén, semella que en Negri o acontecemento pode ser provocado polas subxectividades en acción.

En Deleuze, pola contra, para entender o acontecemento hai que remitir a unha concepción de tempo afastada do ser-presente: o Aion, alleo á presenza, nunca presente e sempre subdividido polo pasado e o futuro. O tempo do acontecemento en Deleuze é «o tempo máis pequeño, máis pequeno que o mínimo de tempo continuo pensábel» (DELEUZE, G.: *Lógica del sentido*. *Op. cit.* p. 88), pero o instante ensánchase até abarcar todo o ciclo do tempo. O acontecemento do Aion é algo que ten lugar na superficie dos corpos, que non é un ser senón un xeito de ser, é un resultado, un efecto, da acción dos seres pero *non se pode clasificar entre estes*. O *kairós* de Negri, pese a ser unha tentativa de articulación dun concepto de tempo non vulgar, segue marcado pola concepción do ser como presenza. Cfr., confrontando, *KAVM*, *CT* e *MT*; DELEUZE, G.: *Lógica del sentido*. *Op. cit.* Así mesmo, MARTÍNEZ, F. J.: *Ontología y diferencia. La filosofía de Gilles Deleuze*. Madrid, Orígenes, 1987, pp. 55-98.

mos entender a *biopolítica* como algo derivado do concepto de forza de traballo⁴¹. Cando hai unha mercadoría que se chama forza de traballo está xa implícito o goberno sobre a vida. A forza de traballo é unha mercadoría paradoxal porque non é unha mercadoría *real* como un libro ou unha botella de auga, senón que é a simple potencia de producir. Cando se transforma en mercadoría a potencia en canto tal, entón hai que gobernar o corpo vivente que mantén esta potencia, que contén esta potencia.

Lembramoss tamén a profundidade e alcance ontolóxico que o concepto de potencia, que recollen de Spinoza, vai ter para Negri e para Deleuze⁴². A importancia é crucial nos tres, con todo en Spinoza podemos ver o calibre do concepto en canto ao seu discurso sobre os afectos do ser humano, pois estes son vistos como diminucións e aumentos de potencia vividos e non forzosamente conscientes. Esta é unha concepción moi profunda do afecto⁴³. Aos afectos que son aumentos de potencia, chámanlles alegrías; aos afectos que son diminucións de potencia: tristezas. Os afectos están, ben na base da alegría, ben na base da tristeza. Mesmo a razón é a potencia de pensar ou de coñecer. Por último, unha acción non é máis que algo que o meu corpo pode. É recordada a afirmación de Deleuze segundo a cal non se define algo polo que *é* senón polo que *pode*. Que quere dicir isto? Quere dicir que as cousas son as potencias. Non é simplemente que son da potencia, senón que traen

41 Cfr. VIRNO, P.: «*General Intellect, éxodo, multitud*. Entrevista con Paolo Virno», en *Archipiélago* 54. Madrid, 2003.

42 Cfr. AS e SS.

43 Para o que segue, víd. SPINOZA, B.: *Ética*. Trad. esp. Vidal Peña. Madrid, Alianza, 1999, pp. 191-280.

consigo a potencia que son. Deste modo, a potencia impulsa a forma en que a vida humana se dá e se marca así mesma os procesos de subxectivación. Ben, pois Negri porá o punto de mira en que estes procesos de subxectivación en tanto que proceso global e colectivo son os que forman a política. Á fonte expansiva que a produce e se fai cargo dela, Negri chámala *poder constituínte*⁴⁴.

Lembramos tamén, no que se refire á influencia do pensamento de Deleuze-Guattari sobre Negri, que para estes autores do que se ocupa a filosofía é xustamente de inventar conceptos, de crear conceptos novos. E o concepto de *poder constituínte* vai ser fundamental no pensamento negrista, mais non se entenderá sen a lectura deleuziana da potencia en Spinoza.

O *poder constituínte* é aquilo que produce as normas constitucionais de todo ordenamento xurídico, por tanto é o suxeito desta produción. Porén, a potencia en que se basea non se integra no obxecto producido senón que, como fonte, permanece estraña. Así, non se pode reducir ao campo do dereito, á constitución ou á orde xurídica dunha sociedade. Non obstante, é en función do poder constituínte que eles crean.

De considerármolo como poder omnipotente, é a revolución mesma, expansiva e ilimitada no tempo e o espazo. Mais a ciencia xurídica reduce o seu poder entendéndoo como produtor do dereito, ou sexa, como poder constituído. É deste modo como aquilo que debería lexitimar todo proceso xurídico fica atrapado no propio sistema que xerou:

44 Ver Texto 14.

o da representación política. Aquí segue entrando en xogo unha peculiar lectura de Spinoza, acorde coa deleuziana, a partir da que se conclúe que a democracia absoluta é aquilo que se constitúe sobre a potencia da multitude.

A lectura ontolóxica á que nos referimos distingue dúas concepcións do Ser: a que mantén que o Ser se di de todo o que é nun mesmo e único sentido (ontoloxías *puras*, segundo Deleuze), e a que asume que o Un é superior ao Ser e marca de principio unha xerarquía (filosofías do Un)⁴⁵.

En canto á primeira visión, foxe da xerarquía, aínda que iso non signifique que os entes sexan iguais entre si, xa que todos teñen unha potencia distinta, pero á súa vez todos valen para o Ser, xa que este se di do mesmo xeito para todos. Esta é unha visión inmanentista, antixerárquica. Do que tratan os entes é de executar a súa potencia do mellor xeito, e iso é no que consiste a sociedade: o conxunto das condicións baixo as cales o ser humano pode efectuar mellor a súa potencia. Visto deste modo, a relación Estado-sociedade non é unha relación de obediencia se a obediencia non está xustificada, se non está lexitimada pola propia sociedade. Ao contrario, nunha filosofía do Un, a obediencia xa se presupón, pois hai xerarquía, hai subsunción da sociedade no Estado⁴⁶.

Por este camiño é polo que chegamos á democracia absoluta e ao poder constituínte como unha forza que

45 Cfr. DELEUZE, G.: *Course de Vincennes sur Spinoza*, 12-12-1980. Dispoñíbel en *En medio de Spinoza*. Trad. esp. Equipo editorial Cactus. Buenos Aires, Cactus, 2006; tamén en internet en <http://www.webdeleuze.com/php/texte.php?cle=10&groupe=Spinoza&langue=1>

46 Ver Texto 12.

irrompe, quebranta todo equilibrio preexistente: poder constituínte é democracia como poder absoluto. O que significa que tanto revolución como democracia se autoimplican co poder constituínte. Ou dito doutro xeito, é el o que fai cristalizar en torno de si o concepto de revolución democrática.

Non obstante, a ciencia xurídica xustifica o Estado mediante o concepto de soberanía, e esta á súa vez amósase nel mediante unha constitución formal ríxida, que pretende esgotar, reter e determinar o poder constituínte do que flúe. Unha soberanía ligada ao poder constituínte só tería sentido como unha praxe continua que se exerce-se como vía de escape á opresión do Estado. En linguaxe de Deleuze-Guattari, diríamos que funcionaría como liñas de fuga que liberarían un fluxo que corre baixo o sistema. Por tanto o poder constituínte tamén remite á resistencia e á cooperación. Na cooperación é traballo vivo baseado na autovalorización. Ou dito doutro modo, o traballo vivo é poder constituínte que se opón ao poder constituído e é, por tanto, incesante apertura de novas posibilidades, algo tanto máis importante en canto nos situamos no contexto da postmodernidade e da globalización, entendendo xa este proceso como un conxunto que fixo da heteroxeneidade algo homoxéneo, e que xa non remite a ningún fóra, é dicir, unha subsunción total, un *Imperio*. No que respecta á resistencia, as liñas de fuga son reasimiladas por Negri e outros no concepto de *éxodo*, que máis que se referir a unha fuxida da *loita* refírese a unha saída das categorías das institucións estatais, un rexeitamento delas e a creación dunha nova esfera pública á marxe destas.

Deleuze e Guattari postulan o concepto de *desterritorialización* como un desprazamento do territorio que se refire ao movemento postmoderno dun continuo desprazamento de significados, linguaxes, discursos e identidades, un cambio que implica constantes deconstrucións e reconstrucións, e a solución da cal é a actividade revolucionaria⁴⁷.

A actividade revolucionaria entenderíase, á súa vez, como a produción de curtocircuitos na realidade, na realidade do sistema, curtocircuitos que abrisen o presente á chegada dun porvir, curtocircuitos como o Maio do 68 francés, que para Deleuze non significou, desde logo, ningún fracaso senón un acontecemento: «Maio do 68 foi a manifestación, a irrupción dun devir en estado puro»⁴⁸, un devir que se subtrae á historia e a curtocircuíta. Este tipo de acontecementos, claramente, «non se poden explicar polos estados de cousas que os suscitan ou nos que desembocan. Álzanse por un instante, e este instante é o importante; esta é a oportunidade que hai que aproveitar»⁴⁹.

Outra forma de falar disto é referirse á produción de subxectividade revolucionaria. Contra a instauración do capitalismo cognitivo e a produción semántica de subxectividade por parte do sistema, contra o control desenvolvido pola biopolítica, a saída é a produción constante de poder constituínte e a realización de curtocircuitos e liñas de fuga no sistema, é dicir, producir subxectividade revolucionaria.

47 DELEUZE, G.: *Conversaciones 1972-1990*. Trad. esp. José Luis Pardo. Valencia, Pre-textos, 1995, p. 21.

48 *Op. cit.* p. 144.

49 *Op. cit.* p. 149.

En *As verdades nómadas*, Negri e Guattari escriben a catro mans un manifesto comunista revolucionario que xa utiliza unha linguaxe híbrida de ambos os dous autores⁵⁰. Ven o comunismo como a creación de condicións para subverter a situación actual, e o medio para o facer é a auto-organización, a autovalorización, o rexeitamento do traballo, que tende á destrución das estruturas máis tradicionais. O traballo vivo, pois, en canto proceso liberador e creativo xera modos de ser singulares, produción de novas formas de subxectividade colectiva. O singular é pensado como unha manifestación da multiplicidade e da súa creatividade.

O horizonte cambiou desde 1968, e hoxe a subsunción no capital é total. A postmodernidade e a globalización fixeron que a autonomía dos Estados-nación se fose diluíndo precisamente en función daquela subsunción, desterritorializándose. Guattari chama a subsunción con outro nome, que en *As verdades nómadas* Negri tamén asume: *Capitalismo Mundial Integrado*, baixo o cal todos estamos sometidos pois non podemos xa localizar o poder.

Nun nivel xeral, en linguaxe de Guattari *molar*, unha visión desde arriba, se o socialismo e o mal chamado comunismo da Europa do leste se uniu na planificación económica, o CMI, pola súa banda, integrou no capital a todo o bloque do Oeste coa intención de continuar a súa expansión. E efectivamente, despois da caída do Muro de Berlín esta expansión é total.

Ao mesmo tempo, o Estado-nación vai deixando o seu lugar preferente ao mercado mundial, que substitúe as súas institucións fundamentais por outras que asumen as

⁵⁰ Ver Texto 7.

súas competencias e que escapan a todo control democrático, como a Organización Mundial do Comercio, o Fondo Monetario Internacional, o Banco Central Europeo, etc. De feito, o Estado xa non ten máis función que asegurar a orde interna, dispor os corpos e forzas de seguridade para que a máquina mundial siga en marcha. As verdadeiras decisións tómanse agora nos mercados financeiros, nas xuntas directivas das grandes multinacionais, nas reunións empresariais transnacionais. As decisións políticas xogan a favor dos mercados mundiais mentres se segue instalando nas consciencias a necesidade do crecemento económico infinito, sen ter en conta as nefastas consecuencias directas: aumento das desigualdades, destrución ecolóxica, etc. Esta é a situación que recolle o concepto de *Imperio*.

E a súa lexitimidade tamén é importante para comprendermos a viraxe dada desde a oposición ao Estado-nación moderno até este punto concreto da globalización. O *Imperio* non fai referencia a nada exterior a si mesmo e ten na comunicación, nos *media*, un membro moi relevante. Os medios de comunicación no *Imperio* reproducen a orde establecida e, con ela, ordenan os desexos e preferencias das multitudes baseándose na súa estrutura: unha estrutura xerárquica e vertical que reproduce á súa vez a explotación do capital. Dito doutro modo, en palabras de Deleuze-Guattari, reterritorializan os fluxos en devir. Deste xeito, a comunicación e a reprodución vense clara e definitivamente inseridas na lóxica do biopoder, que produce continuamente novas subxectividades mentres, no proceso, se autolexitima.

É igualmente importante o xeito en que se produce a produción de subxectividade. Na Modernidade, as insti-

tucións delimitaban claramente o lugar da produción, isto é, o lugar de formación da persoa, o lugar no que se facía suxeito, onde se producía a súa subxectividade: a familia, a escola, o cuartel, o convento, a empresa, etc. Referíanse unhas ás outras como o seu exterior superado: na escola proclámase que xa non se está na casa; no cuartel, que xa non se está na escola, etc. A novidade do *Imperio* é que o lugar conciso da produción de subxectividade xa non está reducido ás institucións, senón que se dissolve no proceso. Agora estase sempre na familia, na escola, na empresa, etc. E do mesmo xeito, a subxectividade producida é indeterminada, xa non se corresponde a unha forma típica nin responde a un lugar fixo.

Ao non distinguir entre dentro e fóra, ao abranguer toda a realidade, remata a separación entre valor de uso e valor de cambio propia do marxismo e, con iso, a esperanza posta na reivindicación do valor de uso como saída e liña de fuga ao intercambio do capital. Mais coa produción continua o *Imperio* atópase nun brete, pois produce do mesmo modo relacións sociais, forzas produtivas, pon en contacto entre si aos explotados, produce contrapoder.

Así o pensamento de Negri diríxese non a crear resistencia, pois ela estivo desde sempre aí, e é a situación normal no explotado, senón que se dirixe a que a resistencia reconeza ao inimigo, e o reconeza como común, e non se dilúa co achique imperial de espazos e lugares. O inimigo é a soberanía imperial e a creatividade virá de inventar os medios para subverter o seu poder.

En todo caso, como dicíamos, o *Imperio* abrangueo todo, non fai referencia a ningún fóra e é o campo da *biopo-*

lítica, outra forma de se referir á subsunción real da sociedade no capital. Mais unindo a expansión informatizada da produción, a información e os mecanismos de control, atopámonos con que os procesos de subxectivación deixan de ser simplemente actuais ou posibles para xogarse xa no ámbito do virtual. E o virtual, que funciona no *Imperio* a base de descolocar os lugares e os procesos, tamén é unha arma da multitude. O poder expansivo que se extrae da virtualidade afecta tamén ao traballo, que non é máis que o poder común de actuar. Deste xeito o poder virtual do traballo é un poder de autovalorización que vai alén da persoa, esténdese e constitúe unha comunidade expansiva. As accións comúns, por tanto, configuran así un poder constituínte.

Ademais, no *Imperio*, que se construíu sobre unha crise (do actual, do posible, do político, do moderno, dos límites e as separacións entre categorías)⁵¹, sobre a post-modernidade mesma, todo antagonismo conduce cara ao acontecemento e a singularidade, cara á novidade mesma.

A responsabilidade dese acontecemento, en certa medida forma parte da multitude, pois a multitude, na súa continua (re)configuración como subxectividade política, como conxunto autónomo de singularidades antagónicas ao poder imperial, asume o acontecemento como aquilo que sairá da repetición de actos creadores, de cabalgar a potencia e de realizar poder constituínte. Seguindo este camiño, a multitude utiliza o éxodo e o nomadismo para se desterritorializar nos fluxos do imperio, transformando o desexo nunha parte dunha comunidade singular. A través da circu-

51 Ver Texto 13.

lación libre a multitude aprópiase do espazo e constitúese nun suxeito activo, nunha subxectividade, ao fin, á pescuda do acontecemento da democracia absoluta.

Dentro do fenómeno da globalización o férreo dominio do *Imperio* contraponse á posibilidade dun proxecto común en mans de quen o queira facer realidade. Hoxe a democracia é procurar o común que nos une sen unificarnos, mantendo a nosa singularidade e independencia, pero sen por iso deixar de traballar nun proxecto, á procura dunha comunidade inclusiva, na rede. É por iso polo que a multitude primeiramente se distingue do pobo e da masa⁵². O pobo é un, representa unha unidade e unha identidade única, e as masas, aínda sendo plurais, amósanse como indiferenciadas, sen autonomía nas súas diferenzas. É a multitude a que mantén a singularidade e a armazón diferencial que a caracteriza sen que iso sexa un impedimento para traballar polo común, por aquilo que nos une: o desexo da democracia. E, de novo, ese desexo (o común) non é algo por descubrir, é algo por producir, por crear.

Se a hipótese de traballo de Negri e Hardt é correcta, a situación actual do *Imperio* é o estado de guerra permanente, a guerra como realización de acometidas políticas e económicas a escala internacional. Así visto, xa non é que a democracia representativa sexa unha fraude —como sempre pensou Negri— senón que mesmo esta anda hoxe en día suspendida.

Unha das tarefas pendentes da multitude é, insistindo nos novos medios de comunicación, nas novas formas de cooperación, provocar o alzamento dalgún tipo de in-

52 Ver Texto 21.

telixencia colectiva que se puidese facer cargo da auto-organización sempre detrás do común, sempre respectando a singularidade e as diferenzas das subxectividades revolucionarias que imprimen a súa pegada na multitude como suxeito político emerxente baseado na súa potencia⁵³. O común mantén as singularidades e as diferenzas individuais intactas en contraposición coa comunidade, onde os individuos se disolven.

Agora, desde a concepción do común como central e clave na análise da multitude, podemos retomar o problema da crise do valor, a multiplicación do traballo inmaterial e o que iso significa con respecto ao concepto de explotación.

Diciamos anteriormente que para Marx a riqueza viña do traballo e era este o que imprimía o valor sobre a mercadoría. Por tanto, a medida do traballo (traballo abstracto) era a forma de calibrar o valor, e por iso, as unidades de traballo simple víanse como equivalencias á hora da creación de valor. Hoxe, non obstante, coa expansión do traballo inmaterial e o poder biopolítico, as unidades de traballo deixan de ser medida de nada. As xornadas de traballo son xa difusas en canto á súa diferenza con respecto ao ocio pero, sobre todo, a riqueza que se extrae do traballo toma a súa forma na cooperación e comunicación, imprescindíbeis no traballo inmaterial, o que non fai posíbel calcular o valor pola cantidade de traballo individual e, por tanto, é certa idea do común o que imprime ese valor. Do mesmo xeito sucede coa explotación, que para Marx era a cantidade de traballo excedente, é dicir, a parte da xornada de traballo na

53 Ver Texto 20.

que o traballador producía máis valor que o que recibía no salario, o que constituía a plusvalía apropiada polo capitalista. Agora a explotación refírese á expropiación do común por parte do capitalista, o que conecta directamente a rede cos grupos de *hackers*, *software libre* e licenzas *procomún*, *creative commons*, etc. que buscan a eliminación das patentes e dos dereitos de autor como obstáculos no camiño da recuperación do espazo común, e que procura ao mesmo tempo dinamitar o vampirismo das grandes compañías con respecto á plusvalía destas obras.

A explotación é, pois, a apropiación privada dun valor producido en común. E, así, do mesmo xeito, a xustificación xurídica da propiedade privada vese abolida pola natureza común e social da produción. O único que pode seguir lexitimando este concepto é a violencia.

Algo semellante sucede coa concepción de soberanía, o concepto central de toda a filosofía política. A soberanía sempre se reduciu á lexitimación do poder, este sempre se realizou baixo o mando da transcendencia e da unidade. O poder debía ser rexentado por un, fose individuo, grupo ou pobo, todos eles funcionando baixo a mesma lóxica da unidade e a unificación das diferenzas. Do mesmo modo, o poder soberano viña dado desde unha posición externa que lexitimaba o uso deste poder, unha posición, no fondo, teolóxica ou, polo menos, mística. A multitude, pola contra, loita no plano da inmanencia, o único que considera real, e da singularidade diferencial, xa que non son unha unidade senón un conxunto de singularidades diferentes. Por iso a noción de soberanía que se debe deducir desta nova situación ten que ser tamén nova, ten que ser un acontecemento.

A soberanía clásica, que legitima o poder e o fai obedíbel, destruírase mediante as redes autónomas de colaboración e cooperación das multitudes. Debe ser destruída e substituída pola democracia absoluta. A capacidade múltiple de tomar decisións democráticas será, ao final, a que faga innecesaria a idea de soberanía. A potencia que portan consigo debe transformarse en poder constituínte, en traballo vivo, en creación de novas institucións, novos mecanismos e novas armas de resistencia, lembrando sempre que a resistencia é algo positivo e construtivo; é unha resposta pero é unha resposta previa, un *si* previo a toda pregunta, unha apertura cara ao outro, un lugar de acollida, novamente, un acontecemento.

.....
ESCOLMA DE TEXTOS

TEXTO 1

[*Descartes politico o della ragionevole ideologia*. Milano, Feltrinelli, 1970]

O desencontro entre forzas produtivas e relacións capitalistas de produción, tanto na realidade como na representación (teórica e metafísica, científica e historiográfica), vai sempre ligado aos acontecementos, ás relacións de forza, á capacidade creativa dos sucesos históricos. Se hoxe isto é totalmente evidente, non o é menos no drama filosófico da modernidade. Tanto Descartes como Hobbes, Spinoza como Leibniz, Kant como Hegel, non son fantasmas do pensamento (dun percorrido histórico de paixóns sempre irresolúbeis) senón alternativas concretas na realidade de épocas históricas singulares. É por isto que os amamos ou odiamos, considerámoslos forza vital ou, pola contra, esqueletos que amolan o noso pensamento —nunha alternativa que é significativa das diversas virtualidades das que é capaz, e na que consiste, a potencia do proceso histórico. Aquele revolución teórica do marxismo e aquela redefinición das súas funcións críticas, que nos anos 60 se fixeron a través do obreirismo italiano e o postestruturalismo francés, tiveron como selo de garantía a forza desta relación vivinte co pensamento filosófico, en xeral, e consecuentemente o privilexio dunha capacidade de interpretación inmanente ao devir subxectivo da modernidade. [...] A subxectivación das forzas produtivas non é de feito un proceso que deba agardar á postmodernidade, nin ao xurdir do *General Intellect*, facéndoo en plenitude —polo contrario ela vai sempre implícita, virtualmente presente, bruscamente activa na configuración dos sistemas ideolóxicos do poder, capaz tanto de os condicionar como de, eventualmente, facelos entrar en crise. (DP, p. 10)

TEXTO 2

Nos anos 60 o problema fundamental para os que se movían no materialismo e reinterpretaban criticamente o marxismo, foi aquilo de opor o materialismo histórico á dialéctica. O problema que xorde na continuidade daquela liorta é o de opor a todo transcendentalismo unha perspectiva de inmanencia absoluta.

(DP, p.22)

.....

TEXTO 3

«Partito operaio contro il lavoro», en *Crisi e organizzazione operaia*. Milano, Feltrinelli, 1974.

Forzar a autonomía desde dentro, impelela cara á dirección. Transformar a existencia dunha continuidade de loitas obreiras na fábrica e sobre o territorio nunha extensión molecular de puntos de poder obreiro, de capacidade de apropiación, de construción de marcos globais. Se este proxecto é para nós un compromiso, unha aposta subxectiva baseada na conciencia da tendencia (mais, por outra banda, a tendencia só será real cando a subxectividade de masas venza, e venza por este rego); se este é o noso compromiso pois, hai que dicir que precisamente neste terreo, precisamente en torno a este proceso motriz, da autonomía á dirección obreira, os patróns desataron a máxima presión represiva. Pode ser enganoso tomar os movementos dos patróns como indicacións das liñas a seguir, pero hai que dicir tamén que cando os patróns se ven acurrallados no límite da súa capacidade de defensa, a súa ac-

ción acostuma a ser intelixente. Ora ben, o característico do actual momento político dos patróns é o seu abandono da esperanza de esmagar a autonomía. *No Estado keynesiano, a rixidez dos salarios á baixa constituía o límite da acción dos patróns; no Estado-criese, o preliminar é a resistencia e a permanencia (recoñecidas) da autonomía, unha esfera xa non de salario senón de poder. Trátase dunha especie de dualismo de poder, insuprimíbel, que impón cando menos unha situación de estancamento económico, algo que o patrón se ve obrigado a aceptar.* Pero toda a súa forza envorca sobre este limiar: contra a tradución do poder obreiro en forza de ataque, do estancamento en obstrución total do mecanismo de reprodución, da acción de vangarda obreira en acción proletaria revolucionaria; contra todo isto combate primordialmente o patrón. Reforma do modo de produción, xa o vimos, para bloquear e illar a autonomía e rachar a unidade proletaria na sociedade; pero tamén *reforma do Estado*, dirixida non a esmagar a autonomía (quen fala de fascistización non entende que precisamente é o contrario o específico do noso tempo), senón a contela, a illala mediante a intensificación da actividade do poder executivo e un perfeccionamento da práctica administrativa —de por si dialéctica, nos termos máis banais, é dicir, instrumental, socialista— do control social. E logo, un antigo refrán obreiro suxire atacar alí onde o patrón mostra que foi ferido. Esta indución empírica aválase pola bagaxe da ciencia obreira da crise. Por conseguinte, avancemos neste terreo, forcemos o paso da autonomía á dirección obreira.

Pero o capital, na crise, non só acciona o bloqueo da autonomía. A caída da lei do valor e a súa reprodución mistificada en termos de poder de mando diríxense á separación de fábrica e sociedade. Por outra banda, a unidade do traballo produtivo enlázase na conciencia obreira como proxecto de apropiación da riqueza social global. É este proxecto actual e posíbel? Cal é a relación

que pode establecer neste terreo a dirección obreira? *A priori*, só se pode enunciar a nosa vontade e manifestar o proxecto —a obstinación violenta das vangardas— de medirse neste terreo. Teoricamente, en virtude desta relación, a necesidade política da clase faise función organizativa. Do mesmo xeito que os patróns, a pesar de toda mistificación, volven á fábrica para tentear o fundamento do seu poder, igualmente *a clase obreira erixe na fábrica a súa capacidade de destrución revolucionaria do traballo*. Mais igual que os patróns erixen sobre o illamento da fábrica con respecto á unidade social do traballo produtivo a súa capacidade de reprodución do valor, do mesmo xeito a clase obreira só pode atopar nesta conxunción a capacidade de reproducir, de multiplicar e, por conseguinte, de organizar o paso da loita autónoma á loita polo poder. Forzar a pasaxe da autonomía á dirección obreira, dixemos de entrada. *Pero o contido da dirección obreira* (non empírico senón substancial, loita contra o traballo social e apropiación) *é a loita social no seu conxunto, é a insubordinación de todo o proletariado*. A unidade organizativa que debe expandirse molecularmente *constitúe a base vermella*, o territorio liberado, no que a apropiación se fai práctica de masas. O contido material da loita contra o traballo —*salario contra traballo*— propágase por toda a sociedade. A forma específica da loita contra o traballo —*poder contra mando*— esténdese e tradúcese en ondas de apropiación. *Da dirección obreira da autonomía á dirección obreira da base vermella, esta é, pois, a segunda tarefa fundamental da vangarda de masas*. Hai que interpretar o estoupido obxectivo, material, do poder obreiro —dentro da tendencia á caída da taxa de beneficio— desde un punto de vista subxectivo, organizativo. A aproximación do poder obreiro á súa forma organizativa acabada constitúe un proceso que a iniciativa subxectiva xoga até o final. O único problema, na situación actual, dada a riqueza de indicios positivos que presenta a sucesión cotiá

de acontecementos, radica en tirar cara a adiante, en darlle pulo ao movemento.

(COO, pp. 151-152)

.....

TEXTO 4

[*Dall'operaio massa all'operaio sociale: intervista sull'operaiismo*. Milano, Multhipla, 1979]

A co-investigación [*coricerca*] revélache (e este é o primeiro momento fundamental) que toda a organización técnica do traballo vai *estretitamente conectada* coa explotación e que, en realidade, non se pode nin sequera dicir estreitamente conectada porque é algo máis profundo que a conexión, é a esencia do feito. Entón hai que concluír que, practicamente, tecnoloxía é mando no sentido máis pleno da palabra; que proceso de traballo é inmediatamente proceso de valorización; que non existe unha lei do valor que sexa distinta da lei do plusvalor; que non existe neutralidade neste proceso e que non existe ciencia que non fose xa subsumida polo capital. Esta era a posición xeral e radical de todos os compañeiros dos *Quaderni rossi*.

(OPOS, p.58)

.....

TEXTO 5

[*Le verità nomadi. Per nuovi spazi di libertà* (con Félix Guattari). Roma, Antonio Pellicani Editore, 1989]

O comunismo, como Marx nos di, nace directamente do antagonismo de clase, do rexeitamento do traballo e da súa organización,

tanto na forma burguesa como na socialista. [...] O socialismo non é máis que un dos xeitos de xestionar capitalistamente a economía e o poder; pola contra, o comunismo é radicalísima democracia económico-política e esperanza de liberdade.

[...] Non hai ningún progreso, non hai ningunha transición do capitalismo ao comunismo *mediante* o socialismo. O *comunismo*, de feito, *constitúe o programa mínimo*. Pode e debe construírse a partir das condicións da sociedade capitalista e/ou socialista, dentro destas condicións. Non hai dúas ou tres ou catro ou “n” fases ou estadios de desenvolvemento: só hai un, o que chega ao atopar o grao no cal o capitalismo e/ou o socialismo fixeron social, abstracta e común a produción, o que leva a reorganizar esta cooperación á marxe e contra o roubo cotiá de poder e de riqueza feito por uns poucos contra toda a sociedade. O comunismo vive xa nas sociedades capitalistas e/ou socialistas de hoxe como unha orde secreta e profunda da cooperación produtiva.
(VN, “Premessa 1989”)

.....

TEXTO 6

E, con todo, o desenvolvemento das ciencias e da potencia produtiva do traballo alcanzou o nivel dunha alternativa [*princept*] entre o exterminio e o comunismo, entendéndoo como liberación do traballo, non como reapropiación da riqueza producida (esterco que non se pode usar nin como abono), senón como valorización da potencialidade da produción colectiva.

O comunismo consiste en crear as condicións para o emerxer dunha permanente renovación da actividade humana e da produción social despregando procesos de singularización. Só un inmenso movemento de reapropiación do traballo, en tanto activi-

dade libre e creadora, en tanto transformación das relacións entre os suxeitos; só unha revelación das singularidades individuais e/ou colectivas, esmagadas, bloqueadas, dialectizadas, polo ritmo da opresión, xerará novas relacións de desexo susceptíbeis de transformar completamente a situación actual.

O traballo pode ser liberado porque pola súa propia esencia é un modo de ser do humano cunha tendencia colectiva, racional, solidaria. O capitalismo e o socialismo sométeno a unha máquina logocéntrica, autoritaria, potencialmente destrutiva. A redución dos niveis de explotación directa e mortal que os traballadores impuxeron mediante os seus movementos progresistas nos países con elevado desenvolvemento industrial, pagouse coa acentuación da dominación e o cambio na súa natureza, coa diminución dos grados de liberdade, que fixo precaria a paz en zonas limítrofes, marxinais, ou cun fébel desenvolvemento industrial, onde ademais a explotación do traballo se entrelazou co exterminio pola fame. A diminución relativa da explotación nas zonas metropolitanas pagouse co exterminio no Terceiro e Cuarto mundo. Non é unha casualidade que todos estes fenómenos acontezan no mesmo momento en que chega a se posibilitar a liberación do traballo mediante a súa *reapropiación con base nas ciencias e as técnicas máis avanzadas por parte dos novos proletarios*.

[...] *O rexeitamento do traballo*, como perspectiva de loita e como práctica espontánea, tende cara á destrución das estruturas tradicionais, que son un obstáculo para unha certa liberación do traballo. Trátase agora e rapidamente de acumular outro capital, o dunha intelixencia colectiva da liberdade, que sexa capaz de orientar as singularidades fóra da orde de serialidade e de unidimensionalidade do capitalismo.

[...] Considerándoo así, o comunismo é fundación e recoñecemento de vida comunitaria e de liberación da singularidade.

Comunidade e singularidade non se opoñen. A construción do novo mundo non opón o aumento da singularización ao enriquecemento das potencialidades colectivas. Estas dúas dimensións son parte integrante da liberación do traballo.

(VN, pto. 1)

.....

TEXTO 7

Os novos modos da subxectividade desprazaron literalmente os vellos escenarios da loita de clases, instalándose na raizame imaxinaria e cognitiva das novas dimensións do producir, transmutando a toma de conciencia que lles corresponde nun acto de vontade transformadora. Os procesos de singularización do desexo apoiáronse deste xeito sobre prácticas colectivas que constitúen, desde entón, novos territorios políticos. [...] A súa contestación da propiedade privada é unha negación radical de todas as formas de colectivismo cego das empresas capitalistas e/ou socialistas, e o seu rexeitamento do traballo sometido expresa a vontade dunha produtividade social máis elevada.

[...] [Trátase] da manifestación do singular como multiplicidade, como mobilidade, variabilidade espazo-temporal e creatividade. Isto constitúe hoxe o único valor sobre o que se pode reedificar o traballo. Un traballo que non pretende cristalizar baixo a forma da propiedade privada, que non considera os instrumentos de produción como fins en si, senón unicamente como medios para a felicidade da singularidade e para a súa expansión en rizomas máqunicos abstractos e/ou concretos. Un traballo que rexeita o dominio xerárquico e que formula do mesmo xeito o problema do poder, que clarifica as funcións de engano e de explotación da sociedade, e que rexeita todo compromiso, toda

mediación entre a propia existencia e a produtividade. Todo isto leva consigo a refundación do concepto de traballo no interior das transformacións e os arranxos da produción, e no marco de prácticas inmediatas de liberación. As novas formas de subxectividade colectiva consolidan esas calidades e aqueles desexos cambiantes referentes á produtividade. Esta nova produción de subxectividade pensa agora unicamente o poder como horizonte de liberación colectiva das singularidades e como traballo polarizado sobre esta finalidade —noutros termos, como valorización e autoprodución das singularidades.

(VN, pto. 2)

.....

TEXTO 8

A terceira tarefa fundamental do movemento comunista revolucionario consiste en [...] afirmar a *separación radical* do movemento non só do Estado, con quen se enfronta directamente, senón fundamentalmente co modelo mesmo do Estado capitalista e de todos os seus substitutos semellantes, formas derivadas e funcións ramificadas en todos os mecanismos do *socius*, a todos os niveis da subxectividade. Ás loitas ao redor do Estado de benestar, contra a organización do traballo produtivo e do tempo de traballo social, ás iniciativas comunitarias sobre este terreo acréntanselle de feito a posta en discusión do estado en canto chave de bóveda das distintas figuras de opresión, en canto máquina de sobredeterminación das relacións sociais para as reducir, as subdividir, as someter radicalmente baixo a ameaza das súas forzas de morte e destrución.

(VN, pto. 6)

TEXTO 9

[*Il lavoro di Giobbe : il famoso testo biblico come parabola del lavoro umano*. Roma, Manifestolibri, 2002]

O produto do traballo non é xa simplemente plustraballo e plusvalor senón a creación colectiva dun mundo novo. Ao remate do proceso é o principio creativo de todo el, mais é devolvido independente, absolutamente, radicalmente, irredutibelmente autónomo. Descubrimos na práctica o *deus descoñecido*.

A crise do valor e do traballo púxonos así diante dunha alternativa decisiva. Ou a continuidade dun malestar mortal que se alonga na inercia do mundo, na confusión de cada escolla, na irracional determinación do poder; ou a descontinuidade creativa, e o seu sistema —o sistema da alternativa, un río que flúe e o conxunto dos diques que paulatinamente vai construíndo en torno de si, o sistema da potencia. A hipótese sobre a que propomos movernos é a segunda; é a que, sobre o esgotamento da traxedia que a inverte, ilumina a potencia humana de creatividade.

[LG, pp. 35-36]

.....

TEXTO 10

Toda forma de valor é un destino. Unha procedencia e unha perspectiva, sacúdense de súpeto, cando o traballo chega a definirse como creación. Traballo como creación, ou como subversión das formas existentes e como innovación.

[...] Mais se a ontoloxía é histórica, se a potencia soporta o peso do vivir e do morrer, e da súa maraña, se o dolor é a base da invención —do pulo que constitúe novo ser, da subversión que

crea— entón non hai dificultade en estabilizar a pasaxe da estrutura ao suxeito. Esta pasaxe é a verificación sempre aberta da riqueza do destino humano, sacúdese entre a acumulación dun ser inerte e a súa apertura innovadora, un mallado de forzas que, de súpeto, xorde como unha nova figura.

[LG, pp. 148-149]

.....

TEXTO 11

[«Interpretation of the class situation today: methodological aspects», en BONNEFELD, W., GUNN, R. e PSYCHOPE-
DIS, K. (eds.): *Open Marxism, Volume II, Theory and practice*. London & Boulder/Colorado, Pluto Press, 1992.]

Tese 2: Aínda que a lei do valor está en crise, o traballo é o principio de toda constitución.

Cando dicimos que a lei do valor está en crise, queremos dicir que hoxe o valor non se pode reducir a unha medida obxectiva. Pero a inconmensurabilidade do valor non elimina o traballo como o principio do mesmo. Este feito adquire toda a súa evidencia se o contemplamos desde unha perspectiva histórica.

Cando Marx fala do *modo de produción* desprega unha historia do mundo que contempla a transición desde a cultura asiática ao modo de produción medieval e desde este ao modo de produción burgués e capitalista. Nesta última etapa, Marx define as diferentes fases da historia do proceso do traballo, desde a cooperación simple á manufactura, e desde esta á grande industria. É importante tomar esta segunda serie como unha definición axeitada de *modo de produción*. Hoxe, de feito, o mo-

do de produción representado pola grande industria e o seu desenvolvemento envolve, e fai funcional aos seus intereses, non unicamente ao modo de produción burgués capitalista, senón tamén ao modo de produción socialista e a calquera residuo dos restantes modos de produción. Cando o proceso de produción capitalista alcanzou un nivel de desenvolvemento tan elevado que abarca até a máis reducida fracción da produción social, entón pódese falar, en termos marxianos, de *subsunción real da sociedade no capital*. O modo de produción contemporáneo é esta *subsunción*.

Cal é a *forma-valor* do modo de produción denominado *subsunción real*? É unha forma na que se produce unha traducibilidade inmediata entre as forzas sociais de produción e as relacións de produción mesmas. Noutras palabras o modo de produción chegou a ser tan flexíbel que pode confundirse efectivamente cos movementos das forzas produtivas, é dicir, cos movementos de todos os suxeitos que participan na produción. É a totalidade destas relacións a que constitúe a forma-valor da subsunción real. Podemos desenvolver este concepto afirmando que esa *forma-valor* é a *comunicación* que de feito se establece entre as forzas produtivas. Se a *comunicación* constitúe a fábrica da produción e a sustancia da *forma-valor*; se o capital, en consecuencia, chegou a ser tan permeábel que pode filtrar toda relación mediante a densidade material da produción; se o proceso de traballo coincide exactamente co social, cales son as consecuencias que podemos sacar de todo isto no que se refire á lei do valor?

A primeira e fundamental consecuencia é que non existe posibilidade algunha de ancorar unha teoría da medida sobre algo alleo á universalidade do intercambio. A segunda consecuencia é que xa non ten sentido unha teoría da medida respecto á calidade inconmensurábel da acumulación social. En terceiro lugar, tamén

resultan inconmensurábeis, por definición, o espazo para o desenvolvemento das relacións laborais, os regos produtivos existentes na sociedade e as interaccións entre os suxeitos traballadores.

Mais a inconmensurabilidade das figuras do valor non nega o feito de que o traballo sexa o principio de calquera constitución posíbel da sociedade. En realidade, non é posíbel imaxinar (e non digamos describir) a produción, a riqueza e a civilización se estas non poden remitirse a unha acumulación do traballo. Que esta acumulación non teña medida, nin (talvez) racionalidade, non desloca o feito de que o seu contido, o seu fundamento, o seu funcionamento radica no traballo. As forzas intelectuais e científicas que pasaron gradualmente a ocupar un lugar central na produción son, non obstante, poderes do traballo. A crecente inmaterialidade non elimina a función creativa do traballo, senón que pola contra exáltaa na súa abstracción e na súa produtividade. A substancia do valor é máis importante que as formas que pode asumir e colócase alén da mera división (que se está a eclipsar na actualidade) entre traballo manual e traballo intelectual. O abstracto é máis verdadeiro que o concreto. Por outra banda, unicamente a creatividade do traballo (o traballo vivo no poder da súa expresión) é conmensurábel coa dimensión do valor.

(ICS, Th. 2)

.....

TEXTO 12

[*Spinoza sovversivo: variazioni (in)attuali*. Roma, A. Pellicani, 1992]

O paradoxo do actual *retorno a Spinoza* consiste esencialmente nisto: que a ontoloxía spinoziana se revela como unha antropo-

loxía, e vaia antropoloxía! Unha teoría da produción, unha teoría da comunicación, pero sobre todo unha antropoloxía aberta. [...] Mais *non* son con todo estes termos, e a problemática que suscitan, o momento privilexiado da análise. Pola contra, o central é, precisamente, o paradoxo dunha ontoloxía que se fai *antropoloxía*, dun ser que vive só sobre a superficie da multiplicidade, dun suxeito plural. Este paradoxo non se pecha. É ironía ontolóxica en acto. É unha fundación paradoxal do ser. Agora, nesta situación a ontoloxía é un horizonte aberto. O paradoxo non se pecha no tempo —nin no presente nin no futuro. É continuamente reaberto, estruturalmente aberto, tanto como queiran as múltiples liberdades dos suxeitos que constrúen sempre de novo, o ser. O absoluto é esta reapertura absoluta. A democracia é este risco perenne. É esta riqueza. A hipocrísia da democracia capitalista que combina a produción da desigualdade coa proclamación formal dos dereitos iguais, que somete a liberdade de todos á violencia do modo capitalista de produción e á chantaxe do mando duns poucos (que pode chegar até a ameaza da destrución) —todo isto é desvelado e denunciado— mais tamén así calquera outra forma da organización do poder que faga escravo, dentro da rixidez burocrática e as gaiolas ideolóxicas, dentro da hipóstase dunha totalidade, o irrefreábel desexo de liberdade.

A democracia spinoziana é, deste xeito, unha potencia fundadora. Claro, todo iso que ela nos di é isto: *ser potencia*. Para ser un verso calquera é pouco —mais sinala os límites, un territorio. Unha verdade e unha tarefa: a verdade, ou a posibilidade, de ser libres e iguais; a tarefa de construír eticamente, realmente, esta verdade. Un formidábel, heroico *optimismo da razón*.

[ss, cap. 6]

.....

TEXTO 13

[...] O problema filosófico será (é), entón, o de *ir alén da crise, asumíndoa como materialidade do fundamento*. Sen isto, ir alén da filosofía e da ética non podería nin sequera definirse. A metafísica consiste neste ir alén. A crise non é a conclusión dun destino senón o presuposto da existencia. Só os parvos poden pensar a crise como resultado. Só os iluminados pretenden podela evitar. A crise é a condición, sempre. Precisamente por isto, a imaxinación e a ética, afondando no ser non son presa da crise senón que reconstrúen alén da crise. Reconstrúen sobre si mesmas, na relación colectiva que constitúe o suxeito, na potencia que encarna a relación colectiva. Coller a crise é coller o ser, subsistir na crise é ir alén dela. [...] A innovación spinoziana é, de feito, unha filosofía do comunismo, a ontoloxía spinoziana non é máis que unha xenealoxía do comunismo. Por isto Baruch seguirá sendo maldito.

[*Ibíd.*]

.....

TEXTO 14

[*Il potere costituente : saggio sulle alternative del moderno*. Carnago, Sugar & Co., 1992]

Falar do poder constituínte é falar de democracia. Na idade moderna os dous conceptos foron a miúdo considerados coextensivos e, en todo caso, inseridos nun proceso histórico que, achegándose o século XX, os superpuxo sempre de máis. Podemos dicir que o poder constituínte non foi soamente considerado a fonte omnipotente e expansiva que produce as normas constitucionais de todo ordenamento xurídico senón tamén o suxeito desta

produción, unha actividade igualmente omnipotente e expansiva. Desde este punto de vista o poder constituínte tende a se identificar co concepto mesmo de política, na forma na que iso se entende nunha sociedade democrática. Cualificar constitucionalmente, xuridicamente o poder constituínte non será pois simplemente producir normas constitucionais, estruturar poderes constituídos senón sobre todo ordenar o poder constituínte en canto suxeito, rexer a política democrática.

Mais a cousa non é sinxela. O poder constituínte resiste de feito á constitucionalización: «O estudo do poder constituínte presenta desde o punto de vista xurídico unha dificultade excepcional que concirne á natureza híbrida deste poder... A potencia que o poder constituínte agocha rebélase ante unha integración total nun sistema xerarquizado de normas e competencias... o poder constituínte sempre se mantén estraño ao dereito» (BURDEAU, G.: *Traité de sciences politiques*, vol. IV. Paris, 1983, p. 171). E máis difícil se volve a cousa porque a democracia tamén resiste á súa constitucionalización: de feito, a democracia é teoría do goberno absoluto mentres o constitucionalismo é teoría do goberno limitado, por tanto práctica da limitación da democracia. O noso problema será entón o de alcanzar unha definición de poder constituínte dentro desta crise que o caracteriza. Tentaremos comprender o concepto de poder constituínte no radicalismo do seu fundamento e na extensión dos seus efectos, entre democracia e soberanía, entre política e estado, entre potencia e poder. Ao fin, o concepto de poder constituínte xustamente en canto concepto dunha crise.

[...] Que é, na perspectiva da ciencia xurídica, o poder constituínte? É a fonte da produción das normas constitucionais, ou o poder de facer unha constitución e logo ditar as normas fundamentais que organizan o poder do estado; noutros termos, o po-

der de instaurar un novo ordenamento xurídico, e isto é o regulamento das relacións xurídicas no seo dunha nova comunidade. «O poder constituínte é un acto imperativo da nación que xorde da nada e organiza a xerarquía dos poderes». Aquí estamos, con esta definición, diante dun paradoxo extremo —un poder que xorde da nada e organiza todo o dereito... un paradoxo que xustamente polo seu radicalismo é insostíbel. E de feito, nunca como a propósito do poder constituínte, a ciencia xurídica se exerce nese xogo de afirmar e negar, de absolutizar e de limitar mesmo aquilo que é propio do seu labor lóxico.

Se o poder constituínte é omnipotente, deberá con todo limitarse temporalmente, definilo e facelo valer como un poder extraordinario. O tempo propio do poder constituínte, un tempo dotado dunha formidábel capacidade de aceleración, tempo do acontecemento e da xeneralización da singularidade, deberá pechase, reterse, reducido ás categorías xurídicas, restrinxido á rutina administrativa. Seguramente nunca como no curso da revolución francesa este imperativo —transformar o poder constituínte en poder extraordinario, esmagalo sobre o acontecemento e pechalo nunha fachenda só revelada polo dereito— se afanou tanto. O poder constituínte como poder omnipotente é de feito a revolución mesma. [...] Pero o poder constituínte non é só omnipotente senón tamén expansivo, a súa inmensidade non é só temporal senón tamén espacial. E por iso tamén esta expresión súa debe reducirse, reducirse e rexerse espacialmente. O poder constituínte debe el mesmo ser reducido á norma de produción do dereito, interiorizado no poder constituído —a súa capacidade de expansión non se revelará máis que como norma interpretativa, como control da constitucionalidade, como actividade de revisión constitucional; eventualmente unha pálida reprodución súa poderá confiarse a actividades regulamentarias, de referendo, etc.

Con intermitencia, dentro de límites e procedementos ben definidos. Todo isto, desde o punto de vista obxectivo: un tremendo armamento xurídico cobre e desnaturaliza o poder constituínte. E define diso o concepto como esencia insolúbel.

(PC, pp. 11-13)

.....

TEXTO 15

[*Labor of Dionysus. A critique of the Staté Form* (con Michael Hardt). Minneapolis (MA), University Minnesota Press, 1994]

A produción de subxectividade é sempre un proceso de hibridación, de cruce de fronteiras, de tal forma que, na historia contemporánea, este híbrido subxectivo se produce cada vez máis na interface entre ser humano e máquina. Hoxe, a subxectividade, despoxada de todas as súas calidades aparentemente orgánicas, xorde da fábrica como un brillante ensamblaxe tecnolóxico. «Antigamente, os homes botaban raizame nas circunstancias da vida nas que caían», escribiu Robert Musil hai décadas, «e esta era unha maneira segura de atoparse a si mesmos; pero hoxe, no rebumbio xeral en que se tende a desligalo todo do seu chan e fundamento, sería preciso tamén, na produción da alma, por dicilo así, cambiar a tradición da artesanía pola intelixencia da fábrica» (MUSIL, R.: *El hombre sin atributos*. Vol. 2. Trad. esp. José María Sáenz. Barcelona, Seix Barral, 1980, p. 365). A máquina é parte integrante do suxeito, non como un apéndice, unha especie de prótese, como se fose unha, entre outras, das súas calidades; antes ben, o suxeito é ao mesmo tempo humano e máquina até a medula, trátase de algo que lle é connatural. O carácter técnico-científico do move-

mento antisida e o carácter cada vez máis inmaterial do traballo social xeral poñen de manifesto a nova natureza humana que corre polos nosos corpos. Na actualidade, o ciborg é o único modelo do que dispomos á hora de teorizar a subxectividade. Corpos sen órganos, seres humanos sen atributos, ciborgs: estas son as figuras subxectivas producidas e produtivas no horizonte contemporáneo, as figuras subxectivas capaces de comunismo na actualidade.

[LD, cap. 1, pto. 4]

.....

TEXTO 16

[N de Negri. Barcelona, Tinta edicións, 2000 (DVD)]

Subsunción é un termo marxiano que indica a relación entre sociedade e capital. Temos a subsunción formal. E que significa? Pois algo que temos presente todos na historia do desenvolvemento capitalista: o feito de que existisen sistemas de produción que non tiñan nada que ver co capital, por exemplo formas de produción agrícola, de produción mariñeira, artesanal, que derivan subsumidas, recollidas e reorganizadas por unha hexemonía capitalista incipiente, isto é, a estrutura das grandes fábricas capitalistas, téxtiles primeiro, logo de transporte, e como deste xeito viñan a organizar o conxunto da sociedade. Esta chámase subsunción formal. É a forma, pois, do capital na que as actividades produtivas distintas vense absorbidas. Cando se fala, pola contra, de subsunción real fálase dunha hexemonía sen límites do capital. Aquí a forma de produción capitalista intervén e ocupa todo espazo da sociedade. A sociedade converteuse nunha fábrica. Os muros, por así dicir, da fábrica central capitalista caeron e toda a sociedade foi ocupada polo réxime da fábrica, por un réxime disciplinar, entón, xenera-

lizado. A subsunción é precisamente unha subsunción real da sociedade no capital. A sociedade configúrase disciplinarmente polo desenvolvemento da valorización capitalista. Hoxe estamos totalmente, ou mellor, estamos xa desde fai moitos anos, practicamente desde a metade do século xx, dentro desta situación. O 68 non é simplemente unha data importante desde o punto de vista da revolta estudantil, do nacemento de novas necesidades intelectuais ou morais das clases intermedias da sociedade. O 68 é un momento extremadamente importante sobre todo desde o punto de vista da realización do dominio capitalista sobre a sociedade, é dicir, da subsunción real. Máis ben, co 68 tócase o límite da subsunción real, ese límite no cal a forza de traballo intelectual ven dada como o elemento central do proceso de dominio do capital sobre a sociedade. O 68 é o momento en que a subsunción real tórnase hexemonía do *General Intellect*.

(É evidente que cando se fan este tipo de discursos se dan xeneralizacións extremadamente amplas dos modelos, ou dos exemplos, das faíscas paradigmáticas e que se poden por tanto desenvolver en torno a estas definicións, todas as obxeccións que se queiran, mais son obxeccións que enriquecen o cadro, non o negan na súa xeneralidade).

Por tanto, a partir do 68 podemos comezar a falar dunha subsunción real da sociedade no capital que se volve sempre máis hexemonía do *General Intellect*. Entón, podemos comezar a falar da entrada nunha sociedade na cal os valores comunicativos e lingüísticos, innovadores desde o punto de vista intelectual, debeñen centrais.

(NN, lett. s)

.....

TEXTO 17

[*Empire* (con Michael Hardt). Cambridge (MA) ; London, Harvard university press, 2000]

O biopoder é unha forma de poder que rexe e regula a vida social por dentro, perseguíndoa, interpretándoa, asimilándoa e reformulándoa. O poder non pode obter un dominio efectivo sobre a vida enteira da poboación máis que converténdose nunha función integrante e vital que todo individuo adopta e aviva de xeito totalmente voluntario. Como di Foucault, «a vida converteuse agora [...] nun obxecto de poder».

[*E*, cap. 1, pto. 2]

.....

TEXTO 18

A cuestión da produción, en relación co biopoder e a sociedade de control, revela, non obstante, certa fraqueza do traballo dos autores dos que tomamos prestadas estas nocións. Así, réstanos clarificar as dimensións *vitais* ou biopolíticas da obra de Foucault en relación coa dinámica de produción. En numerosas obras de mediados dos anos setenta, o filósofo anticípase até tal punto que non saberíamos comprender o paso do estado *soberano do Ancien régime* ao estado disciplinario sen ter en conta o modo en que o contexto biopolítico foi progresivamente posto ao servizo da acumulación capitalista: «O control da sociedade sobre os individuos non se efectúa soamente a través da consciencia ou da ideoloxía, senón tamén no corpo e co corpo. Para a sociedade capitalista, é a biopolítica o que máis conta: o biolóxico, o somático, o corporal»

[«La naissance de la médecine social», en *Dits et écrits*, 3. Paris, Gallimard, 1994, p. 210].

Un dos obxectivos centrais da súa estratexia de investigación neste período era o de ir alén das versións do materialismo histórico —incluídas numerosas variantes da teoría marxista—, que consideraba o problema do poder e da reprodución social sobre un plano supraestrutural, distinto do plano real e fundamental da produción. Foucault trataba así de volver a colocar o problema da reprodución social e todos os elementos da *superestrutura* nos límites da estrutura material fundamental, e de definir este terreo non só en termos económicos, senón tamén en termos culturais, corporais e subxectivos.

Deste xeito podemos comprender como a concepción que tiña Foucault do conxunto social realízase e perfecciónase cando, nunha fase subseguinte do seu traballo, descobre as liñas emerxentes da sociedade de control como imaxe do poder activo a través da biopolítica global da sociedade. Non obstante, non parece que Foucault —a pesar de que captara poderosamente o horizonte biopolítico da sociedade e o definira como un campo de inmanencia— conseguira endexamais liberar o seu pensamento desta epistemoloxía estruturalista que guiaba a súa procura desde o comezo. Por *epistemoloxía estruturalista* entendemos aquí a reinvenición dunha análise funcionalista no dominio das ciencias humanas, método que sacrifica, efectivamente, a dinámica do sistema, a temporalidade creativa do seu movemento e a substancia ontolóxica da reprodución cultural e social. De feito, se chegados a este punto, nós preguntásemos a Foucault quen (ou que) dirixe o sistema, ou máis ben, que é o *bios*, a súa resposta sería inaudíbel ou inexistente. A final de contas, o que Foucault non consegue apprehender é a dinámica real da produción na sociedade biopolítica.

Pola contra Deleuze e Guattari ofrécennos unha comprensión propiamente postestruturalista do biopoder, que renova o pensamento materialista e se introduce con solidez na cuestión da produción do ser social. O seu traballo desmitifica o estruturalismo e todas as concepcións filosóficas, sociolóxicas e políticas que fan da fixeza do marco epistemolóxico un punto de referencia sen contorno. Eles concentran a súa atención sobre a substancia ontolóxica da produción social. Unhas máquinas producen: o funcionamento consta de máquinas sociais, nos seus diversos aparatos e ensamblaxes, que produce o mundo cos suxeitos e os obxectos que o constitúen. Non obstante, Deleuze e Guattari non parecen ser quen de concibir positivamente máis que as tendencias ao movemento continuo e os fluxos absolutos. Así, tamén no seu pensamento os elementos creativos e a ontoloxía radical da produción do social permanecen sen substancia nin poder. Deleuze e Guattari descubren a produtividade da reprodución social —produción innovadora, produción de valores, relacións sociais, afectos, devires, etc.— pero non conseguen enlazala máis que superficial e efemeramente, como un horizonte caótico indeterminado, marcado polo acontecemento inaferrábel.

Pódese concibir máis doadamente a relación entre produción social e biopoder na obra dun grupo de marxistas italianos contemporáneos: eles recoñecen, en efecto, a dimensión biopolítica en función da nova natureza do traballo produtivo e da súa evolución viva en sociedade, e para o facer utilizan expresións tales como *intelectualidade de masa e traballo inmaterial*, así como o concepto marxista de *General intellect*. Estas análises parten de dous proxectos de pescuda coordinados. O primeiro consiste na análise das transformacións recentes do traballo produtivo e da súa tendencia cada vez máis inmaterial. O papel central preferentemente ocupado pola forza de traballo dos obreiros de

fábrica na produción de plusvalores é hoxe en día asumida de forma crecente por unha forza de traballo intelectual, inmaterial e fundado sobre a comunicación. É entón necesario desenvolver unha nova teoría política da plusvalía capaz de colocar o problema desta nova acumulación capitalista no centro do mecanismo de explotación (e —quizais— no centro da revolta potencial). O segundo proxecto (seguido lxicamente do primeiro) desenvolvido por esta escola, consiste na análise da dimensión social e inmediatamente comunicante do traballo vivo na sociedade capitalista contemporánea; deste modo formula con insistencia o problema das novas figuras da subxectividade na súa explotación, ao tempo que no seu potencial revolucionario. A dimensión inmediatamente social da explotación do traballo vivo inmaterial afoga o traballo en todos os elementos relacionais que definen o social, pero ao mesmo tempo activa tamén os elementos críticos que desenvolven o potencial de insubordinación e de revolta a través do conxunto das prácticas laborais. Tras unha nova teoría da plusvalía, unha nova teoría da subxectividade debe ser formulada, teoría que pasa e funciona fundamentalmente polo coñecemento, a comunicación e a linguaxe.

Estas análises restableceron, así, a importancia da produción no marco do proceso biopolítico da constitución social, mais do mesmo xeito o illaron baixo certos aspectos, ao tomalo baixo a forma pura e ao afinalo sobre o plano ideal. Traballaron coma se reatopar as novas formas de forzas produtivas —traballo inmaterial, traballo intelectual masificado, traballo de *intelixencia colectiva*— fose suficiente para aferrar con solidez a relación dinámica e creativa entre produción material e reprodución social.

Reinserindo a produción no contexto biopolítico, preséntana case exclusivamente sobre o horizonte da linguaxe e a comunicación. Un dos defectos máis serios foi, nestes autores, a tendencia

a non tratar as novas prácticas laborais na sociedade biopolítica máis que baixo os seus aspectos intelectuais e non materiais. Agora ben, a produtividade dos corpos e o valor dos afectos son, pola contra, absolutamente centrais neste contexto.

Así pois, nós aproximáramonos aos tres aspectos principais do traballo inmaterial na economía contemporánea: o traballo de comunicación da produción industrial, recentemente conectado no interior de redes de información; o traballo de interacción da análise simbólica e da análise dos problemas; o traballo de produción e de manipulación dos afectos (cf. Section 3.4). Este terceiro aspecto, coa súa focalización na produtividade do corporal e o somático, é un elemento extremadamente importante nas redes contemporáneas da produción biopolítica. O traballo desta escola e a súa análise da intelixencia colectiva establecece, é verdade, certo progreso, pero o seu marco conceptual permanece demasiado puro, case anxelical. En último termo, estas novas teorías non fan, tampouco, senón raspar a superficie da dinámica produtiva do novo marco teórico do biopoder.

O noso propósito é entón o de traballar a partir desas probas, parcialmente logradas, para recoñecer o potencial da produción biopolítica.

É precisamente aproximando de xeito coherente as diferentes características que definen o contexto biopolítico que describimos até aquí, e devolvéndoas á ontoloxía da produción, que estaremos en condicións de identificar a nova figura do corpo biopolítico colectivo —que podería, non obstante, permanecer tan contradictorio como paradoxal. É que ese corpo convértese en estrutura non xa negando a forza produtiva orixinaria que a anima, senón recoñecéndoa; faise linguaxe —á vez científica e social— porque se trata dunha multitude de corpos singulares e determinados á pescuda dunha relación. É así á vez produción e

reproducción, estrutura e superestrutura, porque está vivo, no sentido máis pleno, e máis é político, no sentido propio. A nosa análise debe descender á fraga de determinacións produtivas e conflitivas que nos ofrece o corpo biopolítico colectivo. O contexto da nosa análise debe ser deste xeito o desenvolvemento da vida mesma, o proceso da constitución do mundo e da historia. A análise deberá ser proposta non no sentido de formas ideais, senón no marco da complexidade densa da experiencia.

(E, cap. 2, parágr. 2)

.....

TEXTO 19

[*Guide : cinque lezioni su impero e dintorni* (con Michael Hardt e Danilo Zolo). Milano, R. Cortina, 2003]

Non hai un método *para sempre*, universal. Mellor: hai métodos universais concretamente determinados, métodos que valen *xeralmente* en certas situacións e en certos tempos. A determinación é moi importante en canto á universalidade do método. Este é o problema que nos atopamos hoxe de fronte, confrontándoo, por exemplo, coa introdución marxiana aos *Grundrisse* de 1857, a afamada *Einleitung*. Na nosa xuventude perseguíanos unha ortodoxia marxista que nos impuña as determinacións metodolóxicas como necesarias. Mais as cousas non se poden facer así. A construción positiva do método marxiano correspondía a unha situación real e singular, caracterizada polas relacións de produción da metade do século XIX. Pola contra, e especificando a nosa metodoloxía, nós estamos obrigados a desenvolver a análise sobre o real que nos rodea no noso século e no noso medio social. É confrontándonos con todo isto que

procuraremos elaborar un método adecuado e eficaz para esta situación.

Para comezar decatámonos de que estamos nunha condición teórica extremadamente difícil, porque debemos, ao mesmo tempo, definir un método e determinar a cousa, é dicir, a situación a analizar. Agora ben, o obxecto que o método debe achegar na situación actual, presente, é difícil de aferrar porque probabelmente xa ocorreu unha mutación estrutural importante. De feito temos presente que o pensamento metodolóxico sempre asumiu, no pasado, *unha certa dualidade* entre o punto de observación e o obxecto observado. Pero hoxe semella que non haxa xa *un fóra*. Esta é precisamente unha das cuestións metodolóxicas que están na base da discusión sobre o Imperio. Se xa non hai un fóra, nos movemos alí dentro. Este *estar inmersos* fai saltar toda representación de criterios metodolóxicos en xeral, que precisamente prevían poder enganchar desde fóra calquera cousa estábel e así desatascar a narración daquela obxectiva estabilidade que determina as relacións históricas, as fixa e lles dá o seu significado.

[...] Na *Einleitung* marxiana tiñamos aínda, efectivamente, un fóra que estaba dentro do método e o absolutizaba e este fóra era o concepto de *valor de uso*. Iso determinaba a fixación a partir da cal o método podía consolidarse, antes de se aventurar no sempre novo descubrimento do real. Como é sabido, Marx dicía que toda cousa se producía entre natureza e cultura. No proceso histórico calquera cousa tiña, ben un valor de uso, ben un valor de cambio. O *valor de uso* era algo, por así dicilo, *connatural* ao obxecto mercadoría; o valor de cambio, pola contra, derivaba das relacións sociopolíticas que se daban no conxunto do desenvolvemento dos modos de produción. Un exemplo extremo: a mesma *forza-traballo* fora primeiro puro valor de uso para logo devir en mercadoría, é dicir valor de cambio no mercado.

Hoxe atopámonos co feito de que aquel valor de uso está totalmente desfigurado e remodelado (esta é unha primeira anotación relativa á ontoloxía do ser social). Na lección 1 dicíamos: agardamos unha novidade radical, un acontecemento, ou no límite *un monstro*. En realidade, o monstro xa o temos: son as transformacións da forma traballo, da forza produtiva. A forma desmaterializada na cal actuamos para producir mercadorías e para edificar o mundo. Con maior convicción ademais aprendemos que é a capacidade de coñecer a que nos permite hoxe acceder á produción e, a través dela, ás relacións interhumanas e á reprodución do ser social. É así que tiñamos necesidade de desenvolver unha *ontoloxía do traballo inmaterial*, ou mellor, unha *ontoloxía do ser inmaterial* que no seu interior leva a hexemonía do traballo inmaterial, onde por traballo inmaterial se entende o conxunto das actividades intelectuais, comunicativas, relacionais, afectivas que son expresadas polos suxeitos e polos movementos sociais —por tanto son os que conducen á produción.

O fundamento desta hipótese, que é tanto metodolóxica como substancial, se remonta até o chamado *Fragmento das máquinas* de Marx. Nun momento fundamental dos *Grundrisse*, Marx desenvolve unha hipótese sobre o desenvolvemento da forma traballo no porvir do desenvolvemento capitalista. Esta hipótese prevé que o traballo deveña sempre máis inmaterial, é dicir, que dependa fundamentalmente das enerxías intelectuais e científicas que o constitúen. O traballo que alcanzou a calidade inmaterial e se organizou desde enerxías intelectuais e científicas, di Marx, volve inesenciais e inefectivas, é dicir, destrúe as condicións nas que a acumulación se desenvolvía anteriormente.

Como consecuencia, vólvese irrelevante a medición do tempo de traballo como norma para fixar unha orde do traballo no mundo: pero disto xa falamos moito. A xornada de traballo, di

Marx, xa non é reducíbel a puro e simple tempo de traballo. Ás veces —engade— o tempo de traballo devén inesencial, cando se considera o conxunto da produción (xa non da fábrica senón) da sociedade capitalista. Se antes para producir unha mercadoría necesitabamos un certo número de horas de traballo simple (outra ilusión naturalista), ou en todo caso, se para producir un maior número de mercadorías era preciso un aumento da masa de traballo, hoxe en cambio observamos que todo aumento da produción nace pola expresión de actividades intelectuais, pola forza produtiva da invención científica e sobre todo pola estreita aplicación da ciencia e da tecnoloxía na elaboración da actividade de transformación da materia. Consecuentemente atopámonos cunha modificación radical da función do tempo produtivo (e do histórico). Será evidente, por exemplo, que devén moito máis importante o tempo dos procesos de formación que non o tempo da aplicación inmediata á produción; devirá sempre máis importante o tempo das relacións externas que nutren o coñecemento e o empuñan cara a actos e decisións mentais, máis que a acumulación de pequenas cantidades temporais de traballo que non constitúen, como sucedía daquela, a condición de despegue da realización capitalista do traballo.

(G, pp. 67-70)

.....

TEXTO 20

1) A multitude é o nome dunha *inmanencia*. A multitude é un conxunto de singularidades. Se partimos destas constatacións podemos ter inmediatamente o trazo dunha definición ontolóxica da *realidade que queda*, unha vez que o concepto de pobo sexa libe-

rado da transcendencia. Coñécese ben como, na tradición hexemónica da modernidade, se formou o concepto de pobo. Hobbes, Rousseau e Hegel produciron, cada un pola súa conta e de xeitos distintos, o concepto de pobo a partir da transcendencia soberana: na testa daqueles autores a multitude considerábase caos e guerra. O pensamento da modernidade opera de dous xeitos sobre esta base: por unha banda abstrae a multiplicidade das singularidades e unícaa de xeito transcendental no concepto de pobo; pola outra dissolve o conxunto das singularidades (que constitúen a multitude) nunha masa de individuos. O iusnaturalismo moderno, sexa de orixe empirista, sexa de orixe idealista, é en todo caso pensamento da transcendencia e da disolución do plano da inmanencia. Pola contra a teoría da multitude esixe que os suxeitos falen por si mesmos, e que se trata *non de individuos propietarios senón de singularidades non representábeis*.

2) A multitude é un *concepto de clase*. A multitude, de feito, é sempre produtiva e está sempre en movemento. Cando se considera desde o punto de vista temporal sincrónico, a multitude vese explotada na produción; e tamén cando se ve desde o punto de vista espacial diacrónico, a multitude vese explotada en canto constitúe sociedade produtiva, cooperación social para a produción.

O concepto de clase de multitude debe considerarse de xeito distinto que o concepto de clase obreira. O concepto de clase obreira é de feito un concepto limitado, sexa desde o punto de vista da produción (iso inclúe esencialmente aos traballadores da industria), ou desde o punto de vista da cooperación social (que comprende de feito só unha pequena cantidade dos traballadores que operan no conxunto da produción social).

[...] Se tratamos á multitude como un concepto de clase, a noción de *explotación* definirase como explotación *da cooperación*: coope-

ración *non dos individuos senón das singularidades*, explotación do conxunto das singularidades, das redes que compoñen o conxunto e o conxunto que comprende as redes, etc.

Nótase que a concepción *moderna* da explotación (a descrita por Marx) funciona dentro dunha concepción na que os individuos son meros actores. Só porque hai individuos que traballan, só por isto o traballo é medíbel pola lei do valor. Tamén o concepto de masa (en canto múltiplo indefinido de individuos) é un *concepto de medida*, ou mellor, constrúise na economía política do traballo con este obxectivo. Nese sentido a masa é o correspondente do capital en tanto o pobo o é da soberanía —engádesse que, non por azar, o concepto de pobo é, sobre todo no refinamento keynesiano e welfarista da economía política, unha medida. A explotación da multitude, en cambio, é inconmensurábel, é dicir, é un poder que se enfronta ás singularidades fóra de medida e a unha cooperación que vai alén da medida [...].

3) A multitude é o concepto dunha *potencia*. Xa analizando a cooperación podemos descubrir de feito que aquilo que produce o conxunto das singularidades vai *alén da medida*. Esta potencia non só quere expandirse senón sobre todo quere conquistar un corpo: *a carne da multitude* quere transformarse no *corpo do General Intellect*.

Cando consideramos esta pasaxe, ou mellor, este espremerse da potencia, podemos facelo seguindo tres liñas:

a) A xenealoxía da multitude na pasaxe *do moderno ao post-moderno* (ou, se queremos, do fordismo ao postfordismo). Esta xenealoxía constitúese desde a loita das clases obreiras que disolveron as formas de disciplina social do *moderno*;

b) A tendencia cara ao *General Intellect*. A tendencia, constitutiva da multitude, cara a modos de expresión produtiva sempre máis inmateriais e intelectuais quere configurarse como recuperación absoluta do *General Intellect* no traballo vivo;

c) A liberdade e a ledicia (alén da crise e da fatiga) deste pasaxe innovadora, que comprende no seu interior continuidade e descontinuidade; en suma, algo que pode definirse como sístole e diástole na recomposición das singularidades.

(G, pp. 129-131)

.....

TEXTO 21

[*Multitude. War and democracy in the age of Empire* (con Michael Hardt). New York, The Penguin Press, 2004]

A acción política que hoxe se propón a transformación e a liberación só pode conducirse desde o fundamento da multitude. Para comprendermos o concepto de multitude na súa acepción conceptual máis abstracta e xeral convén en primeiro lugar contraponela coa idea de pobo. O pobo é un: mentres a poboación se constitúe de individuos diferentes e clases distintas, o pobo sintetiza ou reduce as diferenzas sociais a unha única identidade. A multitude, pola contra, non pode unificarse, mantense plural e múltiple. Esta é a razón pola que, segundo o enderezo predominante do pensamento político, é o pobo —e non a multitude— o que exercita a soberanía. A multitude está composta dun conxunto de *singularidades*, onde por singularidade entendemos suxeitos sociais cunhas diferenzas que non poden reducirse a ningunha identidade: diferenzas que se manteñen diferentes. Os compoñentes do pobo son por si mesmos indiferentes na resgarda da súa unidade: conflúen nunha unidade negando ou deixando de lado as súas diferenzas. As singularidades plurais da multitude contrapóñense punto por punto á unidade indiferenciada do pobo.

Pero a multitude, aínda que múltiple, non é unha entidade fragmentada, non é anárquica nin incoherente. O concepto de multitude é antitético tamén no seu enfrontamento a unha serie de nocións que designan as colectividades plurais, como a turba, as masas ou o populacho. Dado que os diferentes individuos ou grupos que forman a turba non gardan unha coherencia nin comparten ningún elemento común, o conxunto de diferenzas a partir das cales se constitúe semella algo inerte ou un mero agregado indiferente. Os compoñentes das masas, do populacho e da turba non son singularidades, e isto vese claramente atendendo como as súas diferenzas internas son facilmente absorbidas pola indiferenza do conxunto. Ademais, estes suxeitos sociais son fundamentalmente pasivos —isto é, nunca poden actuar autonomamente— e por tanto deben guiarse dalgún xeito. A turba, o populacho e a masa poden producir efectos sociais —a miúdo horribelmente destrutivos— pero non poden actuar lembrando as súas iniciativas, e este é o motivo polo que son facilmente manipulábeis desde o exterior. O termo multitude, pola contra, designa un suxeito social activo que actúa sobre a base que as súas singularidades teñen en común. A multitude é intrinsecamente diferente, un suxeito social múltiple, cunha constitución e cunhas accións non deducíbeis dunha unidade ou identidade (máis ou menos indiferente), senón daquilo que teñen en común os suxeitos que a compoñen.

[...] Aínda que é múltiple e intrinsecamente diferente, a multitude é capaz de actuar en común e de se autogobernar. En lugar dun corpo político, cun só que manda e os outros que obedecen, a multitude é *carne vivinte* que se autogoberna.

[...] Cando afirmamos desexar un mundo sen diferenzas étnicas ou de xénero, un mundo no que a etnia ou o xénero non teñan ningunha importancia —isto é, no sentido de que non determinen as xerarquías de poder—, un mundo no que as dife-

renzas se podan expresar libremente, este desexo é un desexo da multitude. Para facer de tal xeito que as singularidades que constitúen a multitude podan liberarse dos aspectos máis destrutivos, limitados e negativos das diferenzas e podan transformar estas últimas (as diferenzas de xénero e da sexualidade, a diversidade étnica, etc.) nos fundamentos da nosa forza, hai que transformar o mundo radicalmente.

[...] Desde un punto de vista socio-económico, a multitude é o suxeito xeral e común do traballo, a carne da produción post-moderna e, ao mesmo tempo, o obxecto que o capital colectivo procura transformar no corpo do seu desenvolvemento global. O capital procura someter a multitude a unha unidade orgánica, do mesmo xeito que o estado busca transformala en pobo. Estes son os puntos clave nos que comeza a emerxer a auténtica figura biopolítica da multitude coas loitas do traballo. Cando a carne da multitude fica atrapada e logo transformada no corpo do capital global, atópase dentro e, ao mesmo tempo, contra os procesos da globalización capitalista. A produción biopolítica da multitude tende por tanto a mobilizar o que comparte e o que produce en común contra o poder imperial do capital global. Co tempo, isto é co desenvolvemento da súa figura produtiva fundada sobre o común, a multitude pode atravesar o Imperio até chegar a se expresar autonomamente e a se autogobernar.

Nesta perspectiva debemos reconecer desde o principio a extensión do dominio do capital. O capital xa non se limita a mandar áreas sociais singulares e limitadas; na medida en que o mando impersoal do capital esténdese a través da sociedade, alén dos muros da fábrica e, desde un punto de vista xeográfico, aperta o globo, deste xeito tende a devir nun *non-lugar*: noutros termos, todos os lugares. Así como o capital xa non ten un fóra, tampouco o ten a lóxica do biopoder que analizamos anteriormente: este pa-

ralelismo non é casual, posto que o capital e o biopoder actúan en estreita relación un co outro.

[M, pto. 2]

.....

.....
CRONOLOGÍA

1933: Antonio Negri nace en Padua (It)	1933: Primeiro encontro Hitler-Musolini.	1933: Hitler, chanceler de Alemaña.
		1938: Sartre publica <i>A náusea</i> . Morre Husserl. Disolución do Círculo de Viena.
		1939: Morre Freud. Comezo da ditadura de Franco. Comezo da Segunda Guerra Mundial.
		1941: Marcuse publica <i>Razón e revolución</i> . Ataque xaponés a Pearl Harbour.
	1943: Caída de Musolini.	1943: Sartre publica <i>O ser e a nada</i> .
		1944: Adorno e Horkheimer publican <i>Dialéctica da ilustración</i> . Desembarco aliado en Normandía. Liberación de París.
		1945: Merleau-Ponty publica <i>Fenomenoloxía da percepción</i> . Bombas atómicas sobre Hiroshima e Nagasaki. Capitulación de Alemaña e Xapón. Creación da ONU e a UNESCO.
	1946: Comeza o goberno da reconstrución nacional.	1946: Sartre publica <i>O existencialismo é un humanismo</i> .
		1947: Heidegger publica <i>Carta sobre o humanismo</i> .

1948: Os EUA, perante as eleccións italianas, chamam a votar *Democracia Cristiana* e non os comunistas, a quen acusan de ser a peor opción. DC obtén o 48,5% dos votos.

1948: Asasinato de Gandhi. Declaración do Estado de Israel e primeira guerra árabe-israelí. Creación da OTAN.

1949: Adhesión ao Pacto Atlántico. Fai parte no Consello de Europa.

1949: República Popular China. División de Alemaña.

1950: Durante a adolescencia foi militante da GIAC (*Gioventù Italiana di Azione Cattolica*), como Umberto Eco e outros intelectuais italianos.

1950: Heidegger publica *Camiños de bosque*. Guerra en Corea.

1954: Inscríbese no PSTUP [partido que se integraría posteriormente no PSI (Partido Socialista Italiano)] de Padua, que posuía a maioría do movemento obreiro, en virtude da gran concentración industrial da zona. No mesmo ano recibe unha bolsa para estudar en *La Sorbona* onde segue cursos de Alquié, Gurvitch, Bachelard, Merleau-Ponty ou Hyppolite. No *Istituto Croce* de Nápoles estuda con Chabod e Garin. Tamén hai que salientar os estudos en Alemaña, con Bloch e outros, nas universidades de Tübinga, Friburgo, Heidelberg, Hannover, Múnic e Frankfurt.

1954: Fai parte da Unión da Europa Occidental.

1954: Independencia de Indochina. Principio da guerra de Alxeria.

1955: Lévi-Strauss publica *Tristes trópicos* e Marcuse *Eros e civilización*. Morre Ortega. Pacto de Varsovia.

1956: Licenciase en Filosofía pola universidade da súa cidade natal cunha tese sobre o Historicismo alemán. Tamén exerce de director da revista *Il Bó*, órgano de expresión dos estudantes da Universidade de Padua.

1957: Profesor *assistente* de Filosofía do Dereito na Facultade de Xurisprudencia; profesor en Ciencias Políticas.

1957: Fai parte da CEE.

1957: Heidegger publica *Identidade e diferenza* e Ricoeur *Da interpretación*. Inicio da era espacial: *Sputnik I* (URSS). Creación do Mercado Común.

1958: Obtén a praza de profesor (*libero docente*) de Filosofía do Dereito na Universidade de Padua. Publica *Stato e diritto nel giovane Hegel : studio sulla genesi illuministica della filosofia giuridica e politica di Hegel*.

1958: Lévi-Strauss publica *Antropoloxía estrutural*.

1959: Inicio da experiencia política vinculada á creación por parte de Raniero Panzieri dos *Quaderni Rossi*. É elixido concelleiro municipal polo PSI. Convértese en editor do *Il Progresso Veneto*, a revista do PSI veneciano. Publica *Saggi sullo storicismo tedesco : Dilthey e Meinecke*.

1959: Fundación dos *Quaderni Rossi*.

1959: Heidegger publica *De camiño á Jala*. Triunfo da Revolución cubana.

1960: Gadamer publica *Verdade e método* e Sartre *Crítica da razón dialéctica*. J. F. Ken

nedy, presidente dos EUA.

1961: Lévinas publica *Totalidade e infinito* e Heidegger *Nietzsche*. Construción do Muro de Berlín.

1962: Deleuze publica *Nietzsche e a filosofía* e Aubenque *O problema do ser en Aristóteles*. Crise dos mísiles en Cuba.

1963: Asasinato de Kennedy.

1962: En xuño, primeira folga salvaxe na fábrica Fiat de Turín. Enfrontamentos de Piazza Statuto.

1963: Escisión dos *Quaderni Rossi*. Fundación de *Classe Operaia*. Comeza o obreirismo italiano.

1963: Funda *Classe Operaia* xunto a Mario Tronti, Romano Alquati e Sergio Bologna entre outros. Cando o PSI realiza a súa primeira coalición coa DC, para formar un goberno de centro-esquerda, abandona o partido. Xunto a súa muller Paola Meo e Massimo Cacciari organiza seminarios sobre *O Capital* de Marx para os obreiros do complexo industrial de Porto-Marghera.

1964: Publica *Alcune riflessioni sullo "stato dei partiti"*.

1964: Lacan publica *Os catros conceptos fundamentais da psicanálise* e Merleau-Ponty *O visíbel e o invisíbel*. Sartre rexeita o Premio Nobel. Comezo da guerra de Vietnam.

1965: Deleuze publica *Nietzsche*. Asasinato de Malcolm X.

1966: Disolución do movemento creado arredor de *Classe Operaia* sobre a cuestión da organización obreira; escisión nos obreiristas, entre os que apostan por unha renovación do PCI e os que formulan unha organización distinta do movemento obreiro tradicional. Negri sitúase entre os segundos.

1967: Participa na formación do primeiro grupo obreiro *Potere Operaio* de Venecia. Convértese en catédrico de Teoría do Estado na Facultade de Ciencias Políticas de Padua, e en director do Instituto de Ciencias Políticas de Padua, onde dirixe algunhas importantes investigacións para o CNR (*Centro Nazionale della Ricerca*).

1968: Publica *Marx sul cido e la crisi* : note.

1966: Disolución de *Classe Operaia*.

1967: fundación de *Potere Operaio* de Venecia.

1968: Movemento estudantil. Desenvolvemento dos grupos terceiromundistas, maoístas, trotskistas. Maio quente en Italia.

1969: En outono: Renovación das negociacións colectivas, marcada por importantes loitas obreiras e polos movementos de ocupación de casas. Fundación dos grupos nacionais *Potere Operaio*, e despois *Lotta Continua*. O 12 de decembro de 1969: *Strage*

1966: Foucault publica *As palabras e as cousas*, Adorno *Dialéctica negativa* e Lacan *Escritos*. Revolución cultural chinesa.

1967: Derrida publica *Da gramatoloxía e A escrita e a diferenza*; Horkheimer *Crítica da razón instrumental*. Ditadura dos Coroneis en Grecia. Guerra dos Seis días.

1968: Deleuze publica *Spinoza e o problema da expresión* e Habermas *Conhecimento e interese*. Maio francés. Primavera de Praga.

1969: Deleuze publica *Diferenza e repetición* e *Lóxica do sentido*. Chegada do ser humano á lta.

di Stato 'masacre de estado'; *estratexia da ten-sión*. O anarquista Pietro Valpreda é acusado e encarcerado dous anos inxustamente.

1970: Publica *DP*.

1970: Desenvolvemento do movemento dos delegados de empresa. Nacemento das confederacións unitarias de sindicatos.

1970: Deleuze publica *Spinoza e Foucault* *Theatrum philosophicum*. Salvador Allende, presidente de Chile.

1971: Fundación das *Brigate Rosse* a partir do movemento estudiantil da esquerda católica da Universidade Crítica de Trento, e de antigos membros das organizacións xuvenís do PCI. Primeira aparición das *Brigate Rosse* nas loitas da fábrica Pirelli de Milán.

1972: Director da colección *Materiali Marxistici* da Editorial Feltrinelli. Publica *Crisi dello Stato-piano : comunismo e organizzazione rivoluzionaria*; e *Zyklus und Krise bei Marx*.

1972: Derrida publica *Marxes da filosofia, A diseminación e Posicións*; Deleuze e Guattari *O Antiedipo e Guattari Psicanálise e transver-salidade*.

1973: Funda *Autonomia Operaia*.

1973: En primavera, semana de loitas na fábrica Fiat de Turín, coa ocupación e paralización do establecemento. En verán, disolución do grupo *Potere Operaio* no congreso de Rosolina. Inicio da *Autonomia Operaia*.

1973: Golpe de estado de Pinochet en Chile.

1974: Colabora no xornal Rosso. Publica *COO*.

1974: Aparición en Milán do xornal político *Rosso*, que se converte no punto de referencia máis importante da *Autonomia Operaia* no norte de Italia. En setembro, un ano despois do golpe de Estado en Chile, Enrico Berlinguer anuncia a estratexia do *Compromiso histórico*, que exclúe a posibilidade dun goberno de unidade da esquerda en Italia ao non contaren máis que co 51% de votos da maioría. En outono prodúcense as loitas pola autoredución das tarifas eléctricas. Movemento de ocupación de casas no barrio de San Basilio en Roma.

1975: Desenvolvemento dos movementos sociais, culturais e políticos que emanan da *Autonomia*. Aparición dos movementos dos novos proletarios nas grandes cidades. Disolución do grupo extraparlamentario *Lotta Continua*. Alteración dos principios mediante a introdución de regras de excepción no sistema xudicial italiano.

1976: Publica *Proletari e stato : per una discussione su autonomia operaia e compromesso storico*; e *FSL*.

1976: Aparición de *Radio Alice*, primeira radio libre italiana.

1977: A causa dunhas investigacións

1977: En primavera, eclosión do movemento

1974: Derrida publica *Glas*. Revolución dos cravos en Portugal. Escándalo do Watergate.

1975: Foucault publica *Vixiar e castigar*. Morre Franco. Fin da guerra de Vietnam.

1976: Morre Heidegger. Matanza en Soweto. Comezo da ditadura militar arxentina.

1977: Deleuze publica *Diálogos* e Guattari

xudiciais no Instituto de Ciencia Políticas vese obrigado a marchar de Italia, pasando a ser encargado de curso na Universidade de París VIII (*Jussien*), e na *École Normale Supérieure*, xunto a Louis Althusser. Aclarada a situación retorna a Italia. Publica *La forma Stato : per la critica dell'economia politica della Costituzione*.

dos *Emarginati* ('marxinados') en todas as cidades italianas. Os movementos culturais post-68 coñecen unha expansión sen precedentes. Manifestacións, violentos enfrontamentos en Boloña, presentados como «o escaparate do compromiso histórico». Tras a morte dun militante de extrema esquerda, grandes manifestacións en toda Italia. Frequentes aparición pública de armas. Lama, secretario xeral da CGIL (*Confederazione Generale Italiana del Lavoro*), é expulsado da Universidade de Roma polo movemento Ruptura Radical —cando os lazos non romperan nunca de todo desde 1968-1969— dos movementos sociais e da extrema esquerda extraparlamentaria co PCI. En setembro, concentración internacional contra a represión en Boloña, en resposta a un chamamento de intelectuais franceses (entre eles Foucault, Deleuze e Guattari).

1978: Publica *Manifattura, società borghese, ideologia* (con F. Borkenau e H. Grossmann); e *Il dominio e il sabotaggio : sul metodo marxista della trasformazione sociale*.

1978: Apróbase a Constitución española.

1978: Situación de bloqueo no plano institucional. Exasperación das loitas sociais. Multiplicación dos grupos armados (*NAP*, *Prima Linea*). Explosión do terrorismo. 16 de marzo de 1978: secuestro de Aldo Moro, home clave de DC, o día da investidura do primeiro goberno que, desde finais de 1947, se beneficiaba do apoio explícito do PCI e de DC. Morren cinco homes da escolta.

O corpo de Moro será achado nun coche, a metade de camiño entre as sedes dos dous grandes partidos políticos italianos. Crise da *Autonomia*, hexemonía das *Brigaté Rosse* sobre o movemento.

1979: Publica OPOS e MOM. O 7 de abril é detido xunto a 67 compoñentes da *Autonomia*, baixo a aplicación das leis de emerxencia. É acusado de ser o xefe dunha organización única, que comprende un brazo político (a *Autonomia Operaia*) e un brazo armado (as *Brigaté Rosse*), de ter organizado o secuestro e asasinato de Moro, así como de «insurrección armada contra os poderes do Estado».

1979: Comezo do caso do 7 de abril. 17 de decembro: primeira *Lei Cossiga* (entón presidente do Consello), que prolonga de seis a once anos o máximo da detención preventiva autorizada en caso de delitos de terrorismo, e concede a impunidad aos *arrepentidos*.

21 de decembro: Como consecuencia da *confesión* de Fioroni, o primeiro arrepentido, condenado en primeira instancia a 28 anos de prisión por secuestro e asasinato, desátase a segunda grande onda represiva contra a *Autonomia*.

1980: Publica *Il comunismo e la guerra*; e *Politica di classe. Il motore e la forma. Le cinque campagne oggi*.

1980: En outono, apoxeo da ofensiva terrorista. Centos de detencións en Milán e noutras cidades do norte tras as *confesiões* doutro arrepentido. Marco Barbone, asasino do xornalista Tobagi. Segunda *Lei Cossiga*, que reforza a lexislatura a favor dos *arrepenti-*

1979: Lyotard publica *A condición postmoderna*, Guattari *O inconsciente maquiñico*, Lévinas *O tempo e o outro* e Rorty *A filosofía e o espello da natureza*. A URSS invade Afganistán. Réxime fundamentalista islámico de Khomeini en Irán. Thatcher, primeira ministra británica.

1980: Deleuze e Guattari publican *Mil mesetas*; Derrida *A carta postal* e Vattimo *As aventuras da diferenza*. Asasinato de John Lennon. Guerra Irán-Iraq. Reagan, presidente dos EUA.

tidos. En decembro, revolta na prisión de Trani, acompañada polo secuestro dun alto maxistrado a mans das *Brigate Rosse*.

1981: Publica AS.

1981: En febreiro, a confesión de Fabrizio Peci, membro da dirección estratéxica das *Brigate Rosse*, é feita pública (fora realizada a comezos de 1980). Coñécese mellor a estrutura da organización; tras as revelacións de Peci a organización terrorista sofre un primeiro desmantelamento serio.

1981: Habermas publica *Teoría da acción comunicativa*. Morre Lacan. Tentativa de golpe de Estado en España. Mitterrand, presidente francés. Derrida é encarcerado en Praga e liberado por mediación de Mitterrand. Estatuto de Galiza.

1982: Publica MT.

1982: En xaneiro, secuestro en Padua do xeneral americano Dozier, que traballa para a OTAN. Dozier é posto en liberdade pola policía. Detención de Antonio Savasta, organizador do secuestro, que se *arrepinte* de inmediato. As súas confesións provocan o segundo desmantelamento das *Brigate Rosse*. En verán, traslado dos acusados do 7 de abril á prisión normal de Rebibbia, mentres que un documento asinado por 51 detidos acusados de *terrorismo* toma postura a favor do abandono da loita armada.

1982: Guerra das Malvinas. Matanza de palestinos en Chabra e Chatila. O PSOE gaña as eleccións españolas.

1983: É elixido deputado polo PRI (*Partito Radicale Italiano*) e sae do cárcere grazas á inmunidade parlamentaria. Pouco tempo despois o Parlamento levántalle a devandita inmunidade, e Negri foxe a Francia. Membro do *College International de Philosophie*. Publica PL.

1983: O 24 de febreiro comeza o proceso do 7 de abril en Roma. 25-26 de xuño, eleccións políticas xerais en Italia.

1983: Deuze publica *A imaxe-movimento* e Vattimo *O pensamento débil*. Asasinato de Indira Gandhi.

1984: En xuño, xuízo de primeira instancia da Audiencia de Roma que o condena a 30 anos de prisión. Publica *Italie rouge et noire*.

1984: En primavera, Carlo Fioroni, principal testemuña da acusación contra Negri, con quen xamais se atopou durante toda a instrución, non se presenta a declarar. En resposta ás interpretacións parlamentarias sobre o pasaporte que lle foi concedido pola presidencia do Consello de entón (Spadolini), alégase que pertence desde agora aos servizos secretos italianos. Desaparece así a testemuña nº 1.

1985: Publica *Diario di un'evasione*; e *Les Nouveaux espaces de liberté* (con Félix Guattari) [VN].

1985: Cossiga presidente. Absolvidos todos os imputados da *Strage di Stato*. Catástrofe da mina de Prestavel. Aténtado de Abu Nidal en Fiumicino.

1987: Publica *FS e Lenta ginestra: saggio sull'ontologia di Giacomo Leopardi*.

1987: *Maxiproceso* contra a mafia en Palermo.

1987: Derrida publica *Psyché: invencions do outro* e Butler *Suxeitos de desexo*. *Perestroika*. Sinatura do primeiro acordo sobre desarme. Comezo da primeira Intifada palestina. Tripartito comandado polo PSG en Galiza.

1988: Publica *Fine secolo: un manifesto per l'operaio sociale*.

1988: Escándalo da Cárcere de ouro, dous ministros acusados de ser subornados por favoreceren a empresas arrendadoras. Escándalo da Saba de ouro, que envolve de corrupción á empresa ferroviaria estatal.

1988: Deleuze publica *O preguce*.

1985: Deleuze publica *A imaxe-tempo* e Vattimo *A fin da modernidade*. Gorbachov, líder da URSS, Portugal e España entran na CEE.

1989: Primeira carta do Corvo de Palermo, criticando desde dentro do equipo antimafia o facer do xuíz Falcone. Asasinado o ex-presidente da empresa ferroviaria estatal.

1989: Guattari publica *Cartografieffias esquizoanalíticas e As tres ecoloxías* e *Žižek O sublime obxecto da ideoloxía*. Primeiras eleccións democráticas na URSS. Matanza de Tiananmen. Cae o Muro de Berlín. Fraga gaña as eleccións galegas.

1990: Funda en París a revista *Futur Antérieur*. Publica LG.

1990: Liberación de Nelson Mandela. Desintegración da URSS. Fin da ditadura de Chile.

1991: Jameson publica *Teoría da postmodernidade* e Deleuze e Guattari *Que é a filosofía?* Guerra do golfo. Proclamación da fin do *apartheid* en Sudáfrica. Sinatura do Tratado de Maastricht.

1992: Reside en París, totalmente indocumentado, onde ensina Ciencia Política na Universidade de París VIII. Realiza algunhas investigacións para diversos ministerios en Francia e colabora habitualmente co xornal español *El Mundo*. O goberno francés tolera a súa presenza, porén négase a lle tramitar o permiso de residencia. Negri ten pendentes varios xuízos e unha condena perpetua por delito de opinión («subversión contra o estado»), determinado sen máis probas que a interpretación dos seus escritos e as declaracións dun arrepentido, irregularidades denunciadas por Amnistía Internacional.

1992: O xuíz Falcone e o maxistrado Borsellino son asasinados. Atentados na Toscana e en Lazio. Proceso das *Mani pulite* comandado polo xuíz Antonio di Pietro.

1992: Morre Guattari. Guerra na ex-Iugoslavia. Clinton, presidente dos EUA.

Todos os condenados no xuízo do 7 de abril atópanse xa fóra de prisión. Publica SS e PC.

1993: Publica *Des Entreprises pas comme les autres, Benetton en Italie* (con Maurizio Lazarato, Yann Moulrier-Boutang e G. Santilli).

1994: Publica LD.

1994: Berlusconi gaña as eleccións.

1993: Derrida publica *Espectros de Marx, Lévinas Deus, a morte e o tempo*, Lyotard *Moralidades postmodernas* e Rawls *O liberalismo político*. Nace a Unión Europea.

1994: Derrida publica *Forza de lei e Políticas da amizade* e Jameson *As sementes do tempo*. Revolta zapatista en Chiapas. Mandela gaña as eleccións en Sudáfrica. Guerra civil en Ruanda.

1995: Morren Deleuze e Lévinas. Derrida publica *Mal de arquivo*. Matanza de refuxiados hutus. Chirac gaña as eleccións en Francia. Asasinato de Isaac Rabin. Nacemento do euro.

1996: Publica *Il e L'inverno è finito : scritti sulla trasformazione negata, 1989-1995*.

1996: Institúese a Comisión Bicameral co obxectivo de reformar a Constitución sobre bases federalistas.

1996: Derrida publica *O monolingüismo do outro, Aporías, Ecografía da televisión e Resistencias da psicanálise*. O PP gaña as eleccións en España.

1997: En xullo regresa a Italia coa intención de forzar unha amnistía, mais é encarcerado de novo na prisión de Rebibbia (Roma)

1997: Blair, primeiro ministro británico. Guerra civil en Zaire.

1998: Publica *Spinoza*.

1998: Morre Lyotard. Jameson publica *O xiro cultural* e Žižek *O espectro segue a roldar*. Acordo de paz no Ulster. Chávez gaña as eleccións en Venezuela. Inicio da crise de Kosovo.

1999: Žižek publica *O espírito suxeito. O centro ausente da ontoloxía política*. Xuízo contra Clinton. Masacre do instituto Columbine. Segunda guerra chechena. Inicio dos movementos antiglobalización en Seattle.

2000: Retíraselle o terceiro grao e pasa a arresto domiciliario. Funda co mesmo equipo de *Futur Antérieur* a revista *Multitudes*. Publica *E* e *KAVM*.

2000: Butler, Laclau e Žižek publican *Confinxencia, hexemonía, universalidade*. Putin é escollido presidente en Rusia. Segunda Intifada palestina. George W. Bush, presidente dos EUA.

2001: Publica *Desiderio del mostro : dal circo al laboratorio alla politica* (con U. Fadini e Charles T. Wolfe).

2001: Berlusconi, primeiro ministro. Movementos antiglobalización en Xénova. A policía asasina a Carlo Giuliani.

2001: Sharon gaña as eleccións en Israel. Atentados das Torres Xemelgas en Nova Iork. Invasión de Afganistán. *Corralito* en Argentina. Detención de Milosevic.

2002: Publica *Du retour : abécédaire biopolitique : entretiens avec Anne Dufourmantelle*.

2002: Italia declara o Estado de emerxencia para combater a inmigración ilegal.

2002: Jameson publica *Unha modernidade singular* e Žižek *A propósito de Lenin*. Morre Pierre Bordieu. Circulación do euro. Tentativa de golpe de Estado en Venezuela. Lula, presidente de Brasil. Afundimento do *Prestige*.

2003: Negri sae excarcerado. Publica G; *L'Europa e l'impero : riflessioni su un processo costituente*; *Kritik der Weltordnung* ; *Globalisierung, Imperialismus, Empire*; *Cinque lezioni di metodo su moltitudine e impero*; *Luciano Ferrari Bravo ritratto di un cattivo maestro : con alcuni cenni sulla sua epoca e Didlogo sobre la globalización, la multitud y la experiencia argentina.*

2004: Publica M.

2004: Morre Derrida. Butler publica *Desfacer o xénero*. Atentados no metro de Madrid. Zapatero gana as eleccións españolas. Asinase o Tratado para unha constitución europea. *Tsunami* en Indochina.

2005: Publica *La differenza italiana*.

2005: Morre Ricoeur. Jameson publica *Arqueoloxías do futuro*. Asasinato de Hariri no Líbano. Protocolo de Kioto. Tabaré Vázquez, primeiro presidente esquerdista de Uruguai. Morre Xoán Paulo II. Ratzinger; Benedito XVI. Furacán Katrina. O PP perde as eleccións en Galiza logo de 15 anos no poder.

2006: Publica *Movimenti nell'impero : pas-saggi e paesaggi*; *Fabrique de porcelaine : pour une nouvelle grammaire du politique*; *Global : biopoder y luchas en una América latina*

2006: Prodi ganha as eleccións.

2006: Evo Morales gaña as presidenciais de Bolivia. *Hamás* consegue a maioría dos escanos nas eleccións lexislativas palestinas. Sharon sofre unha hemorragia cerebral:

globalizada (con Giuseppe Cocco); *Goodbye Mr. Socialism e Europa politica. Ragioni di una necessità* (con Peter Wagner).

Olmert, primeiro ministro. Crise de Timor Oriental. Guerra do Líbano. Fidel Castro delega a presidencia en Raúl Castro. Golpe de estado en Tailandia. Corea gana en Ecuador. Morren Pinochet, Milosevic e Saddam Hussein, este último *axustizado* na forza.

2008: *Publica Dalla fabbrica alla metropoli: saggi politici.* 2008: Berlusconi, de novo primeiro ministro.

2008: Crise das hipotecas *subprime* en EUA. e consecuente crise económica xeral. Obama gana as eleccións en EUA. Kosovo declara a súa independencia de Serbia. Fidel renuncia oficialmente á presidencia de Cuba. A sonda *Phoenix* aterriza en Marte. Revoltas estudantis en Grecia.

.....
BIBLIOGRAFÍA*

.....
*O carácter desta bibliografía non é exhaustivo. Pretende servir de utilidade a quen tiver interese na obra de Negri.

OBRAS DE NEGRI

LIBROS:

Stato e diritto nel giovane Hegel : studio sulla genesi illuministica della filosofia giuridica e politica di Hegel. Padova, CEDAM, 1958.

Saggi sullo storicismo tedesco : Dilthey e Meinecke. Milano, G. Feltrinelli, 1959.

Alle origini del formalismo giuridico : studio sul problema della forma in Kant e nei giuristi kantiani tra il 1789 e il 1802. Padova, CEDAM, 1962.

Alcune riflessioni sullo "stato dei partiti". Milano, Giuffrè, 1964.

Marx sul ciclo e la crisi : note. Firenze, La Nuova Italia, 1968.

Enciclopedia Feltrinelli Fischer ; vol. 27: Scienze politiche. 1, "Stato e politica". Milano, Feltrinelli, 1970.

Descartes politico o della ragionevole ideologia. Milano, Feltrinelli, 1970.

Crisi dello Stato-piano : comunismo e organizzazione rivoluzionaria. Firenze, Edizioni CLUSF, 1972.

Zyklus und Krise bei Marx. Berlin, Merve, stampa 1972.

Crisi e organizzazione operaia (con Sergio Bologna e Paolo Carpianno). Milano, Feltrinelli, 1974.

Proletari e stato : per una discussione su autonomia operaia e compromesso storico. Milano, Feltrinelli, 1976.

La fabbrica della strategia : 33 lezioni su Lenin. Padova, Cooperativa libraria editrice degli studenti di Padova; Collettivo editoriale librairossi, c1976, stampa 1977.

La forma Stato : per la critica dell'economia politica della Costituzione. Milano, Feltrinelli, 1977.

Manifattura, società borghese, ideologia (con F. Borkenau e H. Grossmann). Roma, Savelli, 1978.

Il dominio e il sabotaggio : sul metodo marxista della trasformazione sociale. Milano, Feltrinelli, 1978.

- Dall'operaio massa all'operaio sociale: intervista sull'operaismo.* Milano, Multhipla, 1979.
- Marx oltre Marx : quaderno di lavoro sui Grundrisse.* Milano, Feltrinelli, 1979.
- Il comunismo e la guerra.* Milano, Feltrinelli, 1980.
- Politica di classe. Il motore e la forma. Le cinque campagne oggi.* Milano, Macchina libri, 1980.
- L'anomalia selvaggia : saggio su potere e potenza in Baruch Spinoza.* Milano, Feltrinelli, 1981.
- Macchina tempo : rompicapi, liberazione, costituzione.* Milano, Feltrinelli, 1982.
- Pipe-line : lettere da Rebibbia.* Torino, Einaudi, 1983.
- Italie rouge et noire.* Paris, Hachette, 1984.
- Diario di un'evasione.* Milano, M.B.P.!, stampa 1985 (Cremona : Pizzorini).
- Les Nouveaux espaces de liberté* (con Félix Guattari). Paris, Dominique Bedou, 1985.
- Fabbriche del sogetto. Profili, protesi, macchine, paradossi, passaggi, sovrversioni, sistemi, potenze: appunti per un dispositivo ontologico.* Livorno, XXI Secolo Bimestrale di politica e cultura, núm. 1, settembre-outubro 1987.
- Lenta ginestra : saggio sull'ontologia di Giacomo Leopardi.* Milano, Sugar & Co., 1987.
- Fine secolo: un manifesto per l'operaio sociale.* Milano, Sugar & Co., stampa 1988.
- Il lavoro di Giobbe : il famoso testo biblico come parabola del lavoro umano.* Milano, Sugar & Co., 1990.
- Spinoza sovversivo: variazioni (in)attuali.* Roma, A. Pellicani, 1992.
- Il potere costituente : saggio sulle alternative del moderno.* Carnago, Sugar & Co., 1992.
- Des Entreprises pas comme les autres, Benetton en Italie* (con Maurizio Lazzarato, Yann Moulier-Boutang e G. Santilli). Paris, Publisud, 1993.

- Labor of Dionysus. A critique of the Staté Form* (con Michael Hardt). Minneapolis (MA), University Minnesota Press, 1994.
- L'inverno è finito : scritti sulla trasformazione negata, 1989-1995*. Roma, Castelvecchi, 1996.
- La Bassin de travail immatériel dans la métropole parisienne* (con Maurizio Lazzarato e Antonella Corsani). Paris, L'Harmattan, 1996.
- La costituzione del tempo : prolegomeni : orologi del capitale e liberazione comunista*. Roma. Manifestolibri, 1997.
- I libri del rogo*. Roma, Castelvecchi, 1997.
- Spinoza*. Roma, DeriveApprodi, 1998.
- Empire* (con Michael Hardt). Cambridge (MA) ; London, Harvard university press, 2000.
- Kairòs, alma venus, Multitudo: nove lezioni impartite a me stesso*. Roma, Manifestolibri, 2000.
- Desiderio del mostro : dal circo al laboratorio alla politica* (con U. Fadini e Charles T. Wolfe). Roma, Il manifesto, 2001.
- Du retour : abécédaire biopolitique : entretiens avec Anne Dufourmantelle*. Paris, Calmann-Levy, 2002.
- L'Europa e l'impero : riflessioni su un processo costituente*. Roma, Manifestolibri, 2003.
- Kritik der Weltordnung : Globalisierung, Imperialismus, Empire* [et al.]. Berlin, ID Verlag, 2003.
- Guide : cinque lezioni su impero e dintorni* (con Michael Hardt e Danilo Zolo). Milano, R. Cortina, 2003.
- Cinque lezioni di metodo su moltitudine e impero*. Soveria Manelli, Rubbettino, 2003.
- Luciano Ferrari Bravo ritratto di un cattivo maestro : con alcuni cenni sulla sua epoca*. Roma, Manifestolibri, 2003.
- Diálogo sobre la globalización, la multitud y la experiencia argentina* (et alt.). Buenos Aires, Paidós, 2003.
- Multitude. War and democracy in the age of Empire* (con Michael Hardt). New York, The Penguin Press, 2004.

- La differenza italiana*. Roma, Nottetempo, 2005.
- Movimenti nell'impero : passaggi e paesaggi*. Milano, R. Cortina, 2006.
- Fabrique de porcelaine : pour une nouvelle grammaire du politique*. Paris, Stock, 2006.
- Global : biopoder y luchas en una América latina globalizada* (con Giuseppe Cocco). Buenos Aires, Paidós, 2006.
- Goodbye mr socialism*. Milano, Feltrinelli, 2006.
- Europa politica. Ragioni di una necessità* (con Peter Wagner). Roma, Manifestolibri, 2006.
- Dalla fabbrica alla metropoli: saggi politici*. Roma, DataneWS, 2008.

ARTIGOS (SELECCIÓN)

- “Problemi di storia dello Stato moderno. Francia: 1610-1650”, en *Rivista critica di storia della filosofia*, núm. 2. 1967.
- “Partito operaio contro il lavoro”, en *Crisi e organizzazione operaia*. Milano, Feltrinelli, 1974.
- “La filosofia tedesca fra i due secoli: neokantismo, fenomenologia, esistenzialismo”, en DAL PRA, M.: *Storia della filosofia*. Milano, Vallardi, 1978.
- “L'Etat, les dépenses publiques : problèmes et perspectives”, en *Critique de l'économie politique*, n°3, Maspéro, 1978.
- “Manifattura ed ideologia”, en SCHIERA, P. (ed.): *Manifattura, società borghese, ideologia*. Roma, Savelli, 1978.
- “Polizeiwissenschaft”, en *Futur Antérieur*, núm. 1. Paris, primavera 1990.
- “De la transition au pouvoir constituant”, en *Futur Antérieur*, núm. 2. Paris, verán 1990.
- “Espace politique neutralisé et nouvelle représentation”. en *Futur Antérieur*, núm. 4. Paris, inverno 1990.
- “Les conséquences philosophiques de la crise du Golfe”, en *op. cit.*

- “Travail immatériel et subjectivité” (con Maurizio Lazzarato), en *Futur Antérieur*, núm. 6. Paris, verán 1991.
- “Sur l’ourlet de l’être”, en *Futur Antérieur*, núm. 7. Paris, outono 1991.
- “La Cinquième internationale de Jean-Paul II”, en *op. cit.*
- “La pensée affaiblie” (con Jean-Marie Vincent), en *Multitudes*, núm. espec. *Le gai renoncement*. Paris, agosto 1991.
- “Rawls: un formalisme fort dans la ‘pensée molle’”, en *op. cit.*
- “Interpretation of the class situation today: methodological aspects”, en BONNEFELD, W., GUNN, R. e PSYCHOPEDIS, K. (eds.): *Open Marxism, Volume II, Theory and practice*. London & Boulder/Colorado, Pluto Press, 1992.
- “Luttes sociales et contrôle systémique”, en *Futur Antérieur*, núm. 9. Paris, 1992/1.
- “Valeur-travail : crise et problèmes de reconstruction dans le post-moderne”, en *Futur Antérieur*, núm. 10. Paris, 1992/2.
- “Paradoxes autour du travail” (con Jean-Marie Vincent), en *op. cit.*
- “Infinité de la communication/finitude du désir”, en *Futur Antérieur*, núm. 11. Paris, 1992/2.
- “Los Angeles , l’Europe de Maastricht et le nouvel ordre mondial”, en *Futur Antérieur*, núm. 12-13. Paris, 1992/4-5.
- “Italie, année zéro”, en *Futur Antérieur*, núm. 14. Paris, 1992/6.
- “La république constituante”, en *Futur Antérieur*, núm. 15. Paris, 1993/1.
- “La première crise du postfordisme”, en *Futur Antérieur*, núm. 16. Paris, 1993/2.
- “Le laboratoire Italie”, en *Futur Antérieur*, núm. 18. Paris, 1993/4.
- “Relire Boltanski et Thévenot : sociologie et philosophie politique”, en *Futur Antérieur*, núm. 19-20. Paris, 1993/5-6.
- “Pour Althusser : notes sur l’évolution de la pensée du dernier Althusser”, en *Futur Antérieur*, núm. espec. *Sur Althusser, passages*. Paris, decembro 1993.
- “La “révolution” italienne et la “dévolution” de la gauche”, en *Futur Antérieur*, núm. 22. Paris, 1994/2.

- “Italie années 90 : crise et rénovation d’un modèle constitutionnel”, en *Futur Antérieur*, núm. 23-24. Paris, 1994/3-4.
- “L’école de la régulation face à de nouveaux problèmes”, en *Futur Antérieur*, núm. espec. *École de la régulation et critique de la raison économique*. Paris, setembro 1994.
- “À quoi sert encore l’État”, en *Futur Antérieur*, núm. 25-26. Paris, 1995/6.
- “La crise de l’espace politique”, en *Futur Antérieur*, núm. 27. Paris, 1995/1.
- “Contre l’empire”, en *op. cit.*
- “Banlieue et ville : un regard philosophique” (con Jean-Marie Vincent), en *Futur Antérieur*, núm. 30-31-32. Paris, 1995/4.
- “Tous ensemble”, en *op. cit.*
- “Réappropriations de l’espace public”, en *Futur Antérieur*, núm. 33-34. Paris, 1996/1.
- “Marx et le travail : le chemin de la désutopie”, en *Futur Antérieur*, núm. 35-36. Paris, 1996/2.
- “Le nouveau prolétariat européen a intérêt à l’Europe unie”, en *Futur Antérieur*, núm. 37. Paris, 1996/3.
- “Machiavel selon Althusser”, en *Futur Antérieur*, num. espec. *Lire Althusser aujourd’hui*. Paris, abril 1997.
- “Le nouveau prolétariat européen a intérêt à l’Europe unie”, en *Futur Antérieur*, núm. 37. Paris, 1996/3.
- “Prémises pour une définition politique des services publics”, en *Futur Antérieur*, núm. 38. Paris, 1996/4.
- “Travail et affect”, en *Futur Antérieur*, núm. 39-40. Paris, setembro 1997.
- “Leopardi européen”, en *Futur Antérieur*, núm. 41-42. Paris, dezembro 1997.
- “The specter’s smile”, en SPRINKER, M. (ed.): *Ghostly demarcations: a symposium on Jacques Derrida’s “Specters of Marx”*. London, Verso, 1999.

- “La production biopolitique” (con Michael Hardt), en *Multitudes* núm. 1. Paris, marzo 2000.
- “Nécessité et liberté chez Spinoza : quelques alternatives”, en *Multitudes* núm. 2. Paris, maio 2000.
- “L’Europe, une plaisanterie pour les sujets de l’Empire”, en *Multitudes* núm. 3. Paris, novembro 2000.
- “Ainsi commença la chute de l’empire”, en *Multitudes* núm. 7. Paris, decembro 2001.
- “Ruptures dans l’Empire, puissance de l’exode (entretien avec Giuseppe Cocco et Maurizio Lazzarato)”, en *op. cit.*
- “L’empire, la guerre, la sécurité”, en *Le passant ordinaire*, núm. 30. Paris, marzo-abril 2002.
- “Pour une définition ontologique de la multitude”, en *Multitudes* núm. 9. Paris, maio-xuño 2002.
- “La multitude en fuite, ou comment vider le pouvoir”, en *Conjoncture* núm. 35. Québec, 2002.
- “L’ordine della guerra”, en *Global magazine*. Italia, novembre 2002.
- “Paix et guerre” (con Eric Alliez), en *Multitudes* núm. 11. Paris, inverno 2003.
- “Stratégies possibles pour l’Europe L’Europe est nécessaire. Est-elle possible ?”, en *Le passant ordinaire* núm. 43. Paris, febreiro-marzo 2003.
- “Machiavel ou les prospérités de la lutte (entretien avec Thomas Berns)”, en *Multitudes* núm. 13. Paris, verán 2003.
- “Capitalisme cognitif et fin de l’économie politique”, en *Multitudes* núm. 14. Paris, outono 2003.
- “Faire l’Europe dans la mondialisation”, en *op. cit.*
- “O trabalho da Multitudao e o exodo constituente : O quilumbo argentino” (con Giuseppe Cocco), en *Multitudes* núm. 14 (Compléments). *Sur L’argentine. Op. cit.*
- “The kingdom of misfortune” (con Radar), en *op. cit.*
- “Il governo e le prospettive della politica estera dell’Unione Europea

- nel quadro globale”, en *Multitudes* núm. 14 (Compléments). *Sur L'Europe. Op. cit.*
- “Mutations d’activités, nouvelles organisations” (con Michael Hardt), en *Mobilité et transformations du travail*. Archives thématiques du *Multitudes*. Paris, 2004.
- “Travail autonome et biopolitique”, en *op. cit.*
- “Interview inédite de Toni Negri sur les ‘années de plomb’”, en *Les années de plombe*. Bibliothèque diffuse du *Multitudes*. Paris, 2004.
- “Pourquoi nous avons besoin d’une ‘Grande Charte’ multilatérale” (con Michael Hardt), en *op. cit.*
- “Comprendre la violence du pouvoir”, en *Le passant ordinaire* núm. 48. Paris, abril-xuño 2004.
- “Foucault entre le passé et l’avenir”. Revue de la FSU “ Nouveaux Regards “ n°26. Paris, Agosto 2004.
- “Spinozisti gioiosi”, en *Multitudes* núm. 17. Paris, verán 2004.
- “Multitude : guerre et démocratie à l’époque de l’Empire” (con Michael Hardt), en *Multitudes* núm. 18. Paris, outono 2004.
- “Réponse à Pierre Macherey”, en *Multitudes* núm. 22. Paris, outono 2005.
- “Les Modulations chromatiques du biopouvoir au Brésil” (con Giuseppe Cocco), en *Multitudes* núm. 23. Paris, inverno 2005-2006.
- “Giselle Donnard nous a quittés”, en *Multitudes* núm. 28. Paris, inverno-primavera 2007.
- “Inventer le commun des hommes” (avec Judith Revel), en *Multitudes* núm. 31. Paris, inverno 2008.
- “La démocratie contre la rente”, en *Multitudes* núm. 32. Paris, primavera 2008.
- “Le rapport capital/travail dans le capitalisme cognitif” (con Carlo Vercellone), en *op. cit.*
- “Le monstre politique. Vie nue et puissance”, en *Multitudes* núm. 33. Paris, verán 2008.

- Dominio y sabotaje*. Trad. esp. Santiago López Petit. Barcelona, El Viejo Topo, 1979.
- Del obrero - masa al obrero social. Entrevista sobre el obrerismo a cargo de Paolo Pozzi y Roberta Tommasini*. Trad. esp. Joaquim Jordà. Barcelona, Anagrama, 1980.
- El tren de Finlandia*. Trad. esp. Carla Matteini. Madrid, Libertarias/Prodhufi, 1990.
- Fin de siglo*. Trad. esp. Pedro Aragón Rincón. Barcelona, Paidós: I.C.E. de la Universidad Autónoma de Barcelona, 1992.
- La anomalía salvaje : ensayo sobre poder y potencia en Baruch Spinoza*. Trad. esp. Gerardo de Pablo. Barcelona, Anthropos; México, Universidad Autónoma Metropolitana, 1993.
- El poder constituyente : ensayo sobre las alternativas de la modernidad*. Trad. esp. Clara de Marco. Madrid, Libertarias/Prodhufi, 1994.
- Las verdades nómadas : por nuevos espacios de libertad* (con Félix Guattari). Trad. esp. Carlos Prieto del Campo e Mario Domínguez Sánchez. Irún, Iralka, D.L. 1996.
- Exilio*. Trad. esp. Raúl Sánchez Cedillo. Barcelona, El Viejo Topo, 1998.
- Las verdades nómadas ; General Intellect, poder constituyente, comunismo* (con Félix Guattari). Trad. esp. Carlos Prieto del Campo e Mario Domínguez Sánchez. Madrid, Akal, D.L. 1999.
- Spinoza subversivo : variaciones (in)actuales*. Trad. esp. Raúl Sánchez Cedillo. Madrid, Akal, D.L. 2000.
- Arte y multitud : ocho cartas*. Trad. esp. Raúl Sánchez Cedillo. Madrid, Trotta, D.L. 2000.
- Marx más allá de Marx : cuaderno de trabajo sobre los "Grundrisse"*. Trad. esp. Carlos Prieto del Campo. Madrid, Akal, 2001.
- Imperio* (con Michael Hardt); Trad. esp. Alcira Bixio. Barcelona, Paidós, 2002.
- Del retorno : Abecedario biopolítico*. Trad. esp. Inés Bértolo. Barcelona, Debaté, 2003.

- Crisis de la política : escritos sobre Marx, Keynes, las crisis capitalistas y las nuevas subjetividades.* Trad. esp. Gisela Catanzaro. Buenos Aires, El cielo por asalto, cop. 2003.
- Job, la fuerza del esclavo.* Trad. esp. Alcira Bixio. Buenos Aires, Paidós, 2003.
- La forma-Estado.* Trad. esp. Raúl Sánchez Cedillo. Madrid, Akal, D.L. 2003.
- El trabajo de Dionisos* (con Michael Hardt). Trad. esp. Raúl Sánchez Cedillo. Madrid, Akal, 2003.
- Fin del invierno: escritos sobre la transformación negada (1989-1995).* Giuseppe Caccia (ed.). Buenos Aires, La isla de la luna, 2004.
- Multitud : Guerra y democracia en la era del imperio* (con Michael Hardt). Trad. esp. Juan Antonio Bravo. Barcelona, Debate, 2004.
- Guías : cinco lecciones en torno a Imperio* (con Michael Hardt y Danilo Zolo). Trad. esp. Rosa Rius e Pere Salvat. Barcelona, Paidós, 2004.
- La fábrica de la estrategia : 33 lecciones sobre Lenin.* Trad. esp. Oscar Chávez Hernández. Madrid, Akal, 2004.
- Los libros de la autonomía obrera : antagonismo, organización, comunismo, hipótesis para la nueva política del sujeto hiperproletario global.* Trad. esp. Marta Malo de Molina Bodelón e Raúl Sánchez Cedillo. Madrid, Akal, 2004.
- Europa y el imperio : reflexiones sobre un proceso constituyente.* Trad. esp. Marta Malo de Molina Bodelón e Raúl Sánchez Cedillo. Madrid, Akal, D.L. 2005.
- Movimientos en el imperio : pasajes y paisajes.* Trad. esp. Carmen Revilla. Barcelona, Paidós, D.L. 2006.
- Fábricas del sujeto / ontología de la subversión : antagonismo, subsunción real, poder constituyente, multitud, comunismo.* Trad. esp. Marta Malo de Molina Bodelón e Raúl Sánchez Cedillo. Madrid, Akal, 2006.
- La fábrica de porcelana : Una nueva gramática de la política.* Trad. esp. Susana Lauro. Barcelona, Paidós, 2008.

Goodbye Mr. Socialism : la crisis de la izquierda y los nuevos movimientos revolucionarios : conversaciones con Raf Valvola Scelsi. Trad. esp. Rosa Rius Gatéll e Carme Castells Auleda. Barcelona, Paidós, D.L. 2007.

Descartes político o de la razonable ideología. Trad. esp. Marta Malo de Molina Bodelón. Tres Cantos (Madrid), Akal, D.L. 2008.

TRADUCIÓNS DE LIBROS AO PORTUGUÉS

A anomalia selvagem. Poder e potencia em Spinoza. Trad. port. Raquel Ramalhete. Rio de Janeiro, Editora 34, 1981.

Exílio. Seguido de *Valor e afeto.* Trad. port. Renata Cordeiro. São Paulo, Iluminuras, 2001.

Império (con Michael Hardt). Trad. port. Miguel Serras Pereira. Rio de Janeiro, Record, 2001.

Trabalho imaterial: formas de vida e produção de subjetividade (con Maurizio Lazzarato). Trad. port. Mônica Jesus. Rio de Janeiro, DP&A, 2001.

O poder constituinte: ensaio sobre as alternativas da modernidade. Trad. port. Adriano Pilatti. Rio de Janeiro, DP&A, 2002.

Cinco lições sobre Império (con Michael Hardt e Danilo Zolo). Trad. port. Alba Olmi. Rio de Janeiro, DP&A, 2003.

Kairòs, Alma Venus, Multitudo: nove lições ensinadas a mim mesmo. Trad. port. Orlando dos Reis e Marcello Lino. Rio de Janeiro, DP&A, 2003.

O trabalho de Dioniso: para a crítica ao Estado pós-moderno (con Michael Hardt). Trad. port. Marcello Lino. Rio de Janeiro, UFFJ, 2004.

Globa(al): biopoder e lutas em uma América Latina globalizada (con Giuseppe Cocco). Trad. port. Eliana Aguiar. Rio de Janeiro, Record, 2005.

- Multidão: guerra e democracia na Era do Império* (con Michael Hardt). Trad. port. Miguel Serras Pereira. Porto, Campo das Letras, 2005.
- De volta (entrevistas con Anne Dufourmantelle)*. Trad. port. Clóvis Marques. Rio de Janeiro, Record, 2006.
- Adeus Sr. Socialismo: que futuro para a esquerda?* Trad. port. Margarida Machado. Porto, Ambar, 2007.
- Jó, a força do escravo*. Trad. port. Eliana Aguiar. Rio de Janeiro, Record, 2007.

ESTUDOS SOBRE NEGRI

- ALBIAC, G.: *Todos los héroes han muerto*. Madrid, Ediciones Libertarias, 1986.
- BIOND, M., CARUSO, S., MAGHERINI, G. e TANI, F.: *Quel maledetto cielo. Su "Il dominio e il sabotaggio" di Antonio Negri*. Firenze, Vallecchi, 1984.
- PREVE, C.: *La teoria a pezzi. La dissoluzione del paradigma teorico operaista in Italia (1976-1983)*. Bari, Dedalo, 1984.
- HARDT, M.: *The art of organization: foundations of a political ontology in Gilles Deleuze and Antonio Negri*. Seattle, University of Washington, 1990.
- KOHAN, N.: *Toni Negri y los desafíos de "Imperio"*. Madrid, Campo de ideas, 2002.
- BORON, A.: *Impero & imperialismo : una lettura critica di Michael Hardt e Antonio Negri*. Milano, Punto rosso, stampa 2003.
- BALAKRISHNAN, G. (ed.): *Debating empire*. London ; New York, Verso, 2003.
- PASSAVANT, P. A. e DEAN, J. (eds.): *Empires new clothes : reading Hardt and Negri*. New York and London, Routledge, 2004.

MURPHY, T. S. E MUSTAPHA, A.-K. (eds.): *Resistance in practice : the philosophy of Antonio Negri*. London, Pluto, 2005.

PIEPER, M. (ed.): *Empire und die biopolitische Wende : die internationale diskussion im anschluss an Hardt und Negri*. Frankfurt am Main, Campus, 2007.

DARDOT, P.; LAVAL, C. E MOUHOUD, E.: *Sauver Marx? : empire, multitude, travail immatériel*. Paris, La Découverte, 2007.

AUDIOVISUAL

Retour vers le futur, realizado por Maurizio Lazzarato e Raffaele Ventura, producido para l'Yeux ouverts (BP624, 92006 Nanterre Cedex), 1998.

N de Negri. Barcelona, Tinta edicions, 2000.

Toni Negri, L'eterna rivolta. History channel, 2006.

